

ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДСЭН СЭТГЭЦИЙН ЭМГЭГТЭЙ ХҮНД ОНОГДУУЛСАН ЭМНЭЛГИЙН ЧАНАРТАЙ АЛБАДЛАГЫН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ХЭРЭГЖИЛТ

Судалгааны захиалагч: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх алба

Хянан тохиолдуулсан

Х.Ариунболд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын дэд дарга бөгөөд Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албаны дарга, хурандаа

Судалгааны багийн ахлагч:

Б.Алтангэрэл Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын төвийн эрхлэгч, хууль зүйн доктор /Ph.D/, дэд профессор, хурандаа

Судалгааны багийн гишүүд:

Ч.Батболд Удирдлагын академийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн удирдлага, стратегийн профессорын багийн ахлах багш, хууль зүйн доктор (Ph.D), хошууч

П.Буяннэмэх Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Ял эдлүүлэх эрх зүйн тэнхимийн ахлах багш, доктор (Ph.D), хошууч

Н.Анар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан, хошууч

П.Баярбаатар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын төвийн судлаач-докторант, хошууч

С.Шарбаатар Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албаны мэргэжилтэн, дэслэгч

Агуулга

Товчилсон үгийн жагсаалт	3
Зураг, хүснэгтийн жагсаалт	4
Өмнөх үг	5
НЭГ. УДИРТГАЛ	
1.1. Судалгааны үндэслэл, шаардлага	6
1.2. Судалгааны зорилго, зорилт	8
1.3. Судалгааны арга зүй	8
ХОЁР. ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДСЭН СЭТГЭЦИЙН ЭМГЭГТЭЙ ХҮНД ОНОГДУУЛСАН ЭМНЭЛГИЙН ЧАНАРТАЙ АЛБАДЛАГЫН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ХЭРЭГЖИЛТЭД ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ	
2.1. Шүүхээс гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ оногдуулж буй байдал	9
2.2. Шүүхээс оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг гүйцэтгэж буй байдал	21
2.3. Хоригдлын сэтгэцийн байдалд хийсэн шинжилгээ	29
ГУРАВ. ЭМНЭЛГИЙН ЧАНАРТАЙ АЛБАДЛАГЫН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ҮР НӨЛӨӨГ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ АРГА ЗАМ	
3.1. Гадаадын зарим оронд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлж буй байдалд хийсэн харьцуулсан судалгаа	33
3.2. Гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний хэрэгжилтэд тулгамдсан асуудал	40
ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ, САНАЛ	
4.1. Дүгнэлт	44
4.2. Санал-зөвлөмж	46
ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ	47
ХАВСРАЛТ	48

Товчилсон үгийн жагсаалт

МУ	Монгол Улс
УИХ	Улсын Их Хурал
ЗГ	Засгийн газар
ХЗДХЯ	Хууль зүй, дотоод хэргийн яам
ШЕЗ	Шүүхийн ерөнхий зөвлөл
УЕПГ	Улсын Ерөнхий Прокурорын газар
ШШГЕГ	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар
ШШГТХ	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль
ШГА	Шийдвэр гүйцэтгэх алба
ХЯЭА	Хорих ял эдлүүлэх алба
ХӨТЯЭА	Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх алба
ЭХ	Эрүүгийн хууль
ЭХХШТХ	Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль
СЭМҮТ	Сэтгэцийн эрүүл, мэндийн үндэсний төв

Зураг, хүснэгтийн жагсаалт

- Зураг 1. Сэтгэцийн эмгэг үүсэхэд нөлөөлдөг нийгмийн хүчин зүйлс
- Зураг 2. Сэтгэцийн эмгэг үүсэхэд нөлөөлдөг биологийн хүчин зүйлс
- Зураг 3. Сэтгэцийн эмгэг үүсэхэд нөлөөлдөг сэтгэл зүйн хүчин зүйлс
- Зураг 4. Шүүхээс эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэсэн байдал
- Зураг 5. Албадан эмчлүүлэгчдийн харьяалал
- Зураг 6. Эмчилгээний давтамжийн судалгаа
- Зураг 7. Сэтгэцийн өөрчлөлттэй хоригдлын судалгаа
- Зураг 8. Сэтгэцийн эмгэг оноштой хоригдлын өвчлөлийн судалгаа
- Зураг 9. Сэтгэцийн өөрчлөлттэй хоригдлын үйлдсэн гэмт хэргийн судалгаа /2022 оны байдлаар/
- Зураг 10. Сэтгэцийн өөрчлөлттэй хоригдлын насны судалгаа /2022 оны байдлаар/
- Зураг 11. АНУ-ын Мичиганы хорих ангид ял эдэлж байгаа шизофрени өвчтэй хоригдогч нарт үзүүлж буй тусламж, үйлчилгээ
- Хүснэгт 1. Эмчлүүлэгчдийн үйлдсэн гэмт хэргийн судалгаа
- Хүснэгт 2. Албадан эмчилгээ зогсоосон үндэслэл

Өмнөх үг

Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэм шинжилгээний нэгдсэн хүрээлэнгийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын төвийн судалгааны нэг үндсэн чиглэл гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг оногдуулсан ял, албадлагын арга хэмжээний эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилтийн асуудал бөгөөд энэ хүрээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын захиалгаар сүүлийн жилүүдэд чамгүй олон судалгааны ажлыг хийж, практик байгууллагын төдийгүй бусад судлаач, суралцагчдын хүртээл болгож ирлээ.

Энэ удаагийн бидний хийж гүйцэтгэсэн судалгааны ажил нь гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний хэрэгжилтэд шинжилгээ хийн, улмаар тулгамдсан асуудлыг нээн илрүүлж, холбогдох дүгнэлт, санал-зөвлөмж дэвшүүлсэн бүтээл юм.

Гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүний хэргийг мөрдөн шалгах, шүүн таслах, албадан эмчлэх үйл ажиллагаа нь анагаах ухаан, сэтгэл зүй, хууль зүйн шинжлэх ухааны салбарыг хамарсан нарийн үйл ажиллагаа байдаг.

Монгол Улсад сүүлийн жилүүдэд сэтгэцийн өвчлөл, эмгэг нэмэгдэх хандлагатай болсонтой холбогдон тэрхүү өвчтөний зүгээс гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх явдал буурахгүй байгаа нөгөө талаас Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг шинэ тутам хэрэгжүүлж буй өнөө үед энэхүү судалгааны ажил гүйцэтгэсэн нь цаг үеэ олсон ажил болсон гэж үзэж байна.

Судалгааны ажилд гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд шүүхээс эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ оногдуулах процесс, хэрэгжилтийг судалснаас гадна хорих ял эдэлж буй хоригдлын сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдалд дүн шинжилгээ хийн, гадаадын зарим оронд энэхүү албадлагын арга хэмжээг хэрхэн гүйцэтгэж буй байдлыг харьцуулсан судлахыг зорилоо.

Та бүхэн энэхүү судалгааны ажилтай холбоотой санал, зөвлөмжөө Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэм шинжилгээний нэгдсэн хүрээлэнгийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын төвд ирүүлэн, бидний цаашдын судалгааны ажилд туслалцаа үзүүлнэ гэж найдаж байна.

Хүндэтгэсэн:

ХУУЛЬ ЗҮЙН ДОКТОР, ДЭД ПРОФЕССОР, ХУРАНДАА Б.АЛТАНГЭРЭЛ

НЭГ. УДИРТГАЛ

1.1. Судалгааны үндэслэл, шаардлага:

Сэтгэцийн эмгэгийн талаар дурдахаас өмнө эрүүл хүний талаар дурдах нь зүйтэй юм. Хүний сэтгэц гэсэн нэр томъёог Швейцарын сэтгэцийн эмч, сэтгэл судлаач К.Г. Юнг “бие хүний сэтгэл зүйг тодорхойлохдоо анх хэрэглэсэн бөгөөд энэ нь хүний оюун ухаан, зан үйлийн нарийн төвөгтэй харилцаа холбоог хадгалж байдаг маш өвөрмөц бүтэц юм. Сэтгэцийн хувьд эрүүл байна гэдэг нь аливаа хүний бие нь эрүүл, сэтгэл хөдлөл, санаа бодлоо захирч чаддаг, зан төлөв, төрх үйл нь орчинтойгоо зохицож өөрийгөө хамт олны гишүүн гэдгээ ухамсарлаж нийгэмд гүйцэтгэх үүргээ биелүүлж чаддаг байхыг хэлнэ” гэжээ¹.

Өөрөөр хэлбэл хүний зайлшгүй хэрэгцээний аль нэгийг хангаж чадахгүйд хүрвэл тухайн хүнд сэтгэцийн тулгамдсан асуудал буюу хямрал үүсэж үүнийг удаан хугацаагаар тайлж чадахгүй байх нь сэтгэцийн эрүүл мэнд хямарч эмгэгтэй болох магадлалтай гэж үздэг байна.

Анагаах ухааны тодорхойлолтоор сэтгэцийн эмгэгтэй хүн гэж нийтэд хүлээн зөвшөөрөгдсөн шалгуураар батлагдсан эрүүл бус байдлын бодит илэрхийллийг хэлэх бөгөөд сэтгэцийн эрүүл мэндийн тодорхойлолтоор сэтгэцийн эмгэгтэй хүн гэдэг нь Өвчний олон улсын 10 дугаар ангиллын 5 дугаар бүлгийн “Сэтгэцийн болон зан үйлийн эмгэгүүд” хэмээх бүлэгт заасан шалгуураар оношлогдож болох өвчнөөр оношлогдсон хувь хүнийг² ойлгоно.

Нөгөөтээгүүр онолын хувьд сэтгэцийн эмгэг, сэтгэл зүйн хүчин зүйлсэд бие хүний дотоод будилаан, сэтгэцийн дотоод зөрчилдөөн, тайлаагүй далд бухимдал, сэтгэцийн тулгамдсан асуудал хямрал, сэтгэлийн цохилт, стрессээ тайлах чадваргүй бие хүн, харилцааны ур чадвар эзэмшээгүй бие хүн, байнга гутранги бодолтой байх, ирээдүйдээ итгэлгүй байх, эмгэг зан төлөв, сэтгэл зүйн бусад сөрөг хүчин зүйлсийг оруулдаг байна.

ДЭМБ-ын Монгол дахь Суурин төлөөлөгч Сокоро Эскаланте “Дэлхий дахинд сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудал түгээмэл тохиолдож, ачаалал үүсгэсээр байна. Улс орнуудад зонхилон тохиолдож буй сэтгэцийн ноцтой эмгэг болох шизофрени, хоёр туйлт эмгэгтэй хүмүүсийн хувьд бусад хүн амтай харьцуулахад 10-20 жил бага насалдаг бөгөөд эдгээр өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх бүрэн боломжтой” гэжээ.

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын 2001 оны тайланд дэлхийд 450 сая сэтгэцийн эмгэгтэй иргэн байсан ба 2019 оны тайланд дэлхийд нийт 970 сая хүн сэтгэцийн эмгэгтэй буюу найман хүн тутмын нэг нь сэтгэцийн эмгэгтэй болж өссөн байна. Тухайлбал, 280 сая хүн сэтгэл гутрах эмгэгтэй, 301 сая хүн сэтгэл түгших эмгэгтэй буюу сэтгэцийн эмгэгийн дийлэнх хувийг эзэлж байгаа юм.

“Ковид-19” цар тахлын нөлөөгөөр 2020 онд сэтгэл гутрах эмгэг 28, сэтгэл түгших эмгэг 26 хувиар нэмэгдсэн, мөн зан үйлийн эмгэгтэй 40 сая хүн, хоёр туйлт эмгэгтэй 40 сая хүн, шизофрентэй 24 сая хүн, хооллох дурын эмгэгтэй 14 сая хүн

¹ Эрдэнэбаяр, Л. Сэтгэц судлал. Уб., 2012. 79 дэх тал.

² Хишигсүрэн, З. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн төрөлжсөн сувилахуй. Уб., 2016. 30 дахь тал.

байна гэсэн тоо мэдээ бий бөгөөд зөвхөн 2019 онд дэлхийд нийт 703,000 хүн амиа хорлон нас баржээ.

Харин манай улсын хувьд 2013 онд Сэтгэцийн эрүүл, мэндийн үндэсний төвөөс улсын хэмжээнд хийсэн зонхилон тохиолдох сэтгэцийн эмгэгийн судалгаагаар дөрвөн хүн тутмын нэг нь сэтгэцийн ямар нэгэн тулгамдсан асуудалтай, тэр дундаа 18-64 насны хүмүүсийн дунд авч үзвэл таван хүний нэг нь сэтгэл түгших, 5-6 хүн тутмын нэг нь органик бус нойрны эмгэгтэй, зургаан хүн тутмын нэг нь архаг ядаргаатай, найман хүн тутмын нэг нь тайлбарлаж болмооргүй биеийн зовуурь шаналгаа эмгэгтэй, 15-16 хүн тутмын нэг нь архинд донтох эмгэгтэй, 16 хүн тутмын нэг нь сэтгэл гутрах эмгэгтэй байна, үүний шалтгаан нь сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүс ялгаварлан гадуурхагдах, шударга бус байдалд өртөх, хүчирхийллийн хохирогч болох нөхцөл байдалд амьдарч байгаа учраас тэднийг хамгаалах, анхаарал хандуулах хэрэгцээ шаардлага тулгараад байна.³

Сүүлийн 5 жилд СЭМҮТ-ийн амбулаторид нийт 289.576 үзлэг хийгдсэнээс 20.7 хувь нь урьдчилан сэргийлэх, 44.3 хувь нь идэвхтэй хяналт, 34.9 хувь нь өвчний үзлэг хийгдсэн байна. Үүнээс 2022 онд 73999 хүнд амбулаторийн үзлэг хийж, нийт 9050 өвчлөл бүртгэгдсэнээс 8404 буюу 92.8 хувийг шинээр оношлогдсон өвчлөл эзэлж байгаа нь өмнөх оноос 3550 буюу 40.7 хувиар нэмэгдсэн байна⁴.

Ийнхүү сэтгэцийн эмгэгтэй хүн олшрохын хирээр тэдний зүгээс нийгэмд аюултай гэмт хэрэг үйлдэх явдал багагүй гарсаар байна.

Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүх 2012-2021 оны хооронд буюу 10 жилийн хугацаанд гэмт хэрэг үйлдсэн 144 хүнд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэсэн бөгөөд дээрх хэрэг хариуцах чадваргүй хүний дийлэнх нь шизофрени, шизофренийн хэв шинжит ба дэмийрэх эмгэг өвчтэй байсан ба хий үзэгдэл, дэмийрэл, сэтгэл хөөрөл, гутрал, эмгэг төрх төст шинж, хам шинж илрэн гардгийн улмаас нийгэмд аюултай үйлдэл хийсэн байна⁵.

Шүүхээс гаргасан гэмт хэрэг үйлдэх үедээ хэрэг хариуцах чадваргүй байсан, гэмт хэрэг үйлдсэний дараа хэрэг хариуцах чадваргүй болсон нөхцөлд авсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх шийдвэрийг СЭМҮТ-ийн Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникт хэрэгжүүлж байна.

Өнөөгийн байдлаар 2018 оноос хойш тус клиникт 99 хүн хэвтэж эмчлүүлснээс практикт багагүй асуудал тулгарсаар байна. Тухайлбал, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчид харуул хамгаалалтын үүрэг гүйцэтгэх явцад эмчлүүлж буй этгээдээс халдан довтлох (2023 оны эхний хагас жилийн байдлаар 5 тохиолдол гарсан), эмчилгээний байгууллагын орчин нөхцөл, стандарт, хүний нөөцийн болон эмчлүүлж буй этгээдийн халамжийн үйлчилгээтэй холбоотой олон асуудал тулгамдаж байна.

³ ЭМЯ-ны Нийтийн эрүүл мэндийн газрын Халдварт бус өвчний хэлтсийн дарга Г.Ганхуягийн ярилцлагаас. Moh.gov.mn/news/6682.

⁴ Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв. Статистик үзүүлэлт. Уб., 2018-2022.9 дэх тал.

⁵ Одонтуул Н. Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилт. докторын зэрэг горилсон бүтээл. Уб., 2023.151 дэх тал.

Иймд гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийн, тулгамдсан асуудлыг нээн илрүүлэх нийгмийн хэрэгцээ, шаардлагыг үндэслэн энэхүү судалгааны ажлыг гүйцэтгэлээ.

1.2. Судалгааны зорилго, зорилт:

Судалгааны ажлын зорилго нь гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийн, тулгамдсан асуудлыг нээн илрүүлж, улмаар тухайн албадлагын арга хэмжээний үр нөлөөг дээшлүүлэхтэй холбоотой дүгнэлт, санал-зөвлөмжийг дэвшүүлэхэд оршино.

Дэвшүүлсэн зорилгоо хангах хүрээнд дараах дэд зорилтыг өмнөө тавилаа.
Үүнд:

1. Шүүхээс гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ оногдуулж буй байдалд шинжилгээ хийх
2. Шүүхээс оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний хэрэгжилтэд шинжилгээ хийх
3. Хорих ял эдэлж буй хоригдлын сэтгэцийн байдалд хийсэн шинжилгээ хийх
4. Гадаадын зарим оронд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлж буй байдлыг харьцуулан судлах
5. Гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэмжээнд тулгамдсан асуудлыг судалгааны үндсэн дээр нээн илрүүлж, холбогдох санал-зөвлөмж дэвшүүлэх зэрэг болно.

1.3. Судалгааны арга зүй:

Гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийх хүрээнд Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв, Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын албан ёсны тоон мэдээлэл, тайлан судалгааг ашигласан болно.

Судалгааны хүрээнд тухайн албадлагын арга хэмжээний хэрэгжилт, тулгамдсан асуудлыг нээн илрүүлэх зорилгоор:

- а) Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникт 2019-2023 оны эхний хагас жилд хэвтэн эмчлүүлж байсан 99 өвчтөний хувийн хэрэг, материалд дүн шинжилгээ хийсэн;
- б) Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникийн эмнэлгийн 6 эмч, сувилагч, асрагчаас эмнэлэг, халамжийн үйлчилгээний талаарх тулгамдаж буй асуудлын талаарх судалгаа авсан;
- в) Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албаны 6 албан хаагч, харуул хамгаалалтыг зохион байгуулж буй Баривчлах төвийн 4 алба хаагчаас зохион байгуулалт, аюулгүй байдалд тулгамдаж буй асуудлын талаарх судалгаа авсан.

ХОЁР. ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДСЭН СЭТГЭЦИЙН ЭМГЭГТЭЙ ХҮНД ОНОГДУУЛСАН ЭМНЭЛГИЙН ЧАНАРТАЙ АЛБАДЛАГЫН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ХЭРЭГЖИЛТЭД ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ

2.1. Шүүхээс гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ оногдуулж буй байдал

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд зааснаар мөрдөгч сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч хэрэгт ач холбогдол бүхий байдлыг бодитой тусгаж, зөв мэдүүлэг өгөх чадвартай эсэхийг тодорхойлохын тулд шинжээчээр шинжилгээ хийлгэх, хэргийн бодит нөхцөл байдлыг тогтоох зорилгоор хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын явцад хуульд заасны дагуу мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж, нотлох баримт цуглуулж, бэхжүүлэх үүрэгтэйг тусгажээ.

Ийнхүү шинжээч эмч Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Шүүх шинжилгээний тухай хуульд заасны дагуу мөрдөн байцаалтын явцад гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн сэтгэцийн байдлыг тодорхойлох шинжилгээг мөрдөгчийн шинжилгээ хийх жишиг хугацааг үндэслэн шинжилгээ хийж, дүгнэлт гаргадаг байна.

Шинжээчийн дүгнэлт бүрэн бус, эсхүл шинжилгээ хийлгэж байгаа асуудалтай холбоотой шинэ нөхцөл байдал бий болсон тохиолдолд шинжилгээ хийлгэх эрх бүхий этгээдийн шийдвэрээр нэмэлт шинжилгээ хийх, шинжээчийн дүгнэлт, түүний зарим хэсэг үндэслэлгүй, үндэслэлтэй эсэх нь эргэлзээтэй байвал шинжилгээ хийлгэх эрх бүхий этгээдийн шийдвэрээр дахин шинжилгээ хийлгэх эрх зүйн зохицуулалттайг дурдах нь зүйтэй.

Практикт сэтгэцийн эмгэгтэй хүн бодит нөхцөл байдлыг үнэн зөвөөр илэрхийлэх, нийгмийн хор аюулыг ойлгох чадваргүй⁶ гэдгийг эмнэлгийн болон хууль зүйн талаасаа тайлбарласан байдаг. Нөгөөтээгүүр сэтгэцийн эмгэгтэй хүн хэргийг гуйвуулан тайлбарлах, худал мэдүүлэг өгөх, бусдын өмнөөс хэрэг хүлээх тохиолдол гарахаас гадна энэхүү үйл явц нь тэдний сэтгэцийн эмгэгтэй холбоотой хэмээн сэтгэцийн эмгэг судлалын эмч, эрдэмтэн, судлаачид тайлбарлажээ. Тухайлбал:

- солиорлын хүрээний эмгэгтэй хүн хэргийг буруугаар тайлбарлах;
- оюуны хомсдолтой хүн бусдын ятгалгад автах тохиолдол их байдаг тул худал мэдүүлэх;
- тархины гэмтэл авч ойгүйдлийн хүрээний эмгэгтэй хүн бодит үнэнд тохирохгүй мэдээлэл, мэдүүлэг өгөх, хэргийг эргэж санахгүй байх;
- тэнэгрэлийн хам хам шинжтэй хүн хэрэгт холбогдолтой үйлд явдлыг ойлгохгүй байх;
- архинд донтох эмгэгтэй, гүн согтолтод орсон хүн өөрийн үйлдлийг ухамсарлах, эсэргүүцэх чадваргүй болтлоо доройтох шинж илэрдэг гэжээ⁷.

Цугларсан нотлох баримтыг үндэслэн прокурор эрүүгийн хэргийг хэрэгсэхгүй болгох эсхүл эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх саналтайгаар хэргийг шүүхэд шилжүүлэх бөгөөд прокурор нь энэхүү асуудлаар гаргасан

⁶ Эрдэнэбаяр, Л. Сэтгэц судлал. Уб., 2012. 447 дахь тал.

⁷ Бямбасүрэн, С., Доржжадамба, Ш. нар. Шүүхийн сэтгэц гэм судлал. Уб., 1990. 94 дэх тал.

шийдвэртээ гэмт хэрэг үйлдсэн нь тогтоогдсон байдал, эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх үндэслэлийг тус тус бичиж хүргүүлдэг байна.

Шүүхийн зүгээс шүүгдэгчийн гэмт хэрэг үйлдсэн эсэхийг нотолж байгаа, эсхүл үгүйсгэж байгаа нотлох баримтыг шалгахын зэрэгцээ түүний сэтгэцийн өвчний талаар гаргасан шинжээчийн дүгнэлтийг сонсож, эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх эсэх, асуудлыг шийдвэрлэхэд ач холбогдолтой бусад байдлыг хянан үзээд дараах шийдвэрийг гаргахыг хуульд заажээ. Үүнд:

- хэрэг хариуцах чадвартай гэж үзвэл ял оногдуулах, эсхүл хэргийг прокурорт буцаах;

- гэмт хэрэг үйлдсэний дараа сэтгэцийн эрүүл мэндийн улмаас хэрэг хариуцах чадваргүй нь тогтоогдсон шүүгдэгчийн сэтгэцийн байдал нь өөртөө, эсхүл бусдад аюул учруулахаар байвал эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх, эсхүл сэтгэцийн эрүүл мэндийн байгууллагад эмчлүүлэх, асран хамгаалагчид халамжлуулахаар шилжүүлэх;

- гэмт хэрэг үйлдэх үедээ хэрэг хариуцах чадваргүй байсан шүүгдэгчийн сэтгэцийн байдал нь өөртөө, эсхүл бусдад аюул учруулахааргүй бол эрүүгийн хэргийг хэрэгсэхгүй болгох, эсхүл эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татах тогтоолыг хүчингүй болгох;

- шүүгдэгч сэтгэцийн эрүүл мэндийн улмаас хэрэг хариуцах чадваргүй ч эдгэрэх боломжтой гэж үзвэл шүүх хуралдааныг эдгэрэх хүртэл хойшлуулах шийдвэрийг гаргана.

Эрүүгийн хуульд зааснаар өөрийн үйлдлийн бодит шинж чанар, аюултай байдлыг ухамсарлах, удирдан жолоодох чадвартай хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заажээ. Өөрөөр хэлбэл эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх асуудал нь хэрэг хариуцах чадвартай хүнд л үүснэ. Нөгөөтээгүүр эрүүгийн хуульд заасан хэрэг хариуцах чадваргүй гэдэгт өөрийн үйлдлийг хариуцаж өөрийгөө жолоодож чадахгүй болсныг бүхэлд нь ойлгож цогцоор авч үздэг төдийгүй анагаахын болон хууль зүйн шалгуурын үндсэн дээр шийдвэрлэдэг ойлголт юм.

Анагаах ухааны шалгуур үзүүлэлт нь эрүүгийн хуульд заасан хэм хэмжээнд үндэслэгдэж сэтгэцийн архаг өвчтэй, сэтгэцийн үйл ажиллагаа түр сарнисан эсвэл оюун ухааны хомсдолтой буюу өөр бусад өвчний улмаас хэрэг хариуцах чадваргүй болсон байх зэргийг хамааруулан судлах⁸ ойлголт юм.

Анагаах ухааны шалгуур үзүүлэлт:

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хуульд сэтгэцийн эрүүл мэнд гэдэг нь хүн сэтгэцийн хувьд ямар нэгэн өвчлөлгүй буюу эмгэггүй байхын зэрэгцээ нийгэм болон хүрээлэн байгаа гадаад орчинтойгоо дасан зохицож хэвийн амьдрах, ажиллах, суралцах, нийгэмд зохих байр сууриа эзлэн хувь нэмрээ оруулж чадахуйц байдлыг хэлэх бөгөөд өөрөөр хэлбэл сэтгэцийн энэхүү чадварыг бүрэн гүйцэт эзэмшээгүй, алдсан, хэрэгжүүлж чадахгүй байдалд орохыг тодорхойлжээ.

⁸ Орёл, Н., Доржханд, Г. нар. Шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын хичээлийн материал. 1-р цуврал.Уб., 2006. 3 дахь тал.

Харин сэтгэц нийгмийн тулгамдсан асуудалтай хүн гэдэг ойлголт нь стресстэй, сэтгэлийн цохилтод өртсөн байх бөгөөд нийгэм-сэтгэл зүйн хувьд зохистой шийдвэр гаргахад хүндрэлтэй буюу асуудалтай, сэтгэцийн түр зуурын хямралд өртсөн хувь хүнийг ойлгодог байна.

Сэтгэцийн эмгэг үүсэх шалтгааныг ерөнхийд нь гадаад болон дотоод, гэмтлийн шалтгаант, бие махбодын шалтгаант сэтгэцийн эмгэгүүд хэмээн уламжлалт аргаар ангилдаг бөгөөд орчин үед сэтгэцийн эмгэг нь биологи, нийгэм, сэтгэл зүйн хүчин зүйлсийн буюу олон хүчин зүйлсийн харилцан нөлөөллийн дүнд үүсдэг болохыг тодорхойлжээ.

Сэтгэцийн гэмтлийн шалтгаант үүсэх гол хүчин зүйл нь хүмүүсийн харилцааны хүрээнд тухайн хүн өөрөө зүгээр хүлээн авах боломгүй, сэтгэцийн гэмтэл үүсгэсэн зөрчилт байдалд орсноос үүсэлтэй байдаг байна. Энэхүү шалтгаанд нервоз, бие хүний төрх үйлийн эмгэг, психопат, сэтгэлийн шалтгаант солиорол тодорхой хувийг эзэлдэг байна.

Нийгмийн доорх хүчин зүйлсийн нөлөөллөөс шалтгаалж сэтгэцийн эмгэг үүсэх явц гэж байна. Тухайлбал: Эрүүгийн хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.7 зүйлд заасан Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэргийн улмаас гэр бүлийн гишүүдийн төлөвшилд сөргөөр нөлөөлөх төдийгүй сэтгэцийн эмгэг үүсэхэд шууд нөлөөлөл үзүүлдэг гэжээ. Учир нь энэхүү гэмт хэргийн хохирогчид дарамт, шахалтад удаан байснаас ихэвчлэн өөртөө бурууг хүлээх буюу миний буруугаас, би сайн байж чадаагүйгээс болсон гэх бодолтой удаан хугацааны турш явснаар сэтгэцийн хувьд эмгэг өөрчлөлтөд өртөж сэтгэл гутрал сэтгэл түгших холимог эмгэг, айдас түгшүүрийн бусад эмгэг үүсэхэд нөлөөлдөг байна.

Зураг 1. Сэтгэцийн эмгэг үүсэхэд нөлөөлдөг нийгмийн хүчин зүйлс:

Дотоод шалтгаант сэтгэцийн эмгэг гэдэг нь хромосомтой холбоотой, удамшсан буюу удмын талаасаа өвчлөх эрсдэлтэй, олон талын хүчин зүйлсээс үүсэлтэй гэж үздэг. Энэ шалтгаант сэтгэцийн өвчинд шизофрени ба сэтгэл цочирдлын эмгэгүүд багтдаг байна⁹.

⁹ Ю.А Александровский орчуулагч Ганчулуун, О. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ. Уб., 2014. 49 дэх тал.

Гадаад шалтгаант сэтгэцийн эмгэг гэдэг нь биологийн тогтоогдсон гадаад хүчин зүйлс, нөлөөллөөс үүсэлтэй гэжээ. Энэ шалтгаант сэтгэцийн өвчин төрөл бүрийн хүчин зүйлс, тархины гэмтэл, халдварт өвчин, уналт таталтын өвчнүүд тэргүүлэх байр эзэлдэг байна.

Бие махбодын шалтгаант сэтгэцийн эмгэг нь биеийн ямар нэгэн хүнд өвчнөөс үүдэлтэй үүсдэг гэжээ. Үүнд оюуны хомсдол, өтлөлтийн солиорол, ухаан сулрал, архидалт, донтолтоос үүсэлтэй хавсарсан сэтгэцийн өвчнүүдийг тусгайлан авч үздэг байна.

Зураг 2. Сэтгэцийн эмгэг үүсэхэд нөлөөлдөг биологийн хүчин зүйлс:

Сэтгэл зүйн дараах сөрөг хүчин зүйл нь сэтгэцийн эмгэг үүсэх, сэдрэх тэр ч бүү хэл сэтгэлийн гэмтлийн улмаас үхэлд хүргэх аюултай байдаг байна. Сэтгэл зүйн гэмтлийн талаар дурдвал тухайн хүний дотнын хүн нас барах, салах, айх, ичих, дарамтад орох, амьжиргааны эх үүсвэрээ, үнэт зүйлээ алдсан гэх мэт олон тохиолдолд сэтгэл зүйн хувьд гэмтэл үүсдэг. Үнэт зүйл гэдэгт зөвхөн материаллаг зүйлс багтдаггүй бөгөөд тухайн гэмтлээс хамаараад хүнд, хөнгөн ямар ч хэлбэртэй байж болно.

Ихэвчлэн гэмтэл авсны дараа сэтгэл зүйд нь айдас, түгшүүр магадгүй хөнгөн үед уур бухимдал зэрэг байдал илэрдэг байна.

Зураг 3. Сэтгэцийн эмгэг үүсэхэд нөлөөлдөг сэтгэл зүйн хүчин зүйлс:

Сэтгэцийн эмгэг, өөрчлөлт тэр дундаа Шизофрени өвчний 3 үе шатыг авч үзвэл:

- Шизофрени өвчний эхний буюу I үе шатанд бие хүний хувийн онцлог байдлууд болох айх, мэдрэмтгий, хүчиндээ үл итгэх, эргэлзэн тээнэгэлзэх, өөртөө хэт дүн шинжилгээ хийх шинж тодрон илрэх, бие хүний хувийн онцлогоос өөр шинж чанар шинээр бий болдог. Өвчтэй хүний сэтгэхүй, үг яриа, бодит байдлыг шууд тусгасан тодорхой байдалтай биш, харин далд утгатай, бодит үнэнээс хол тасарсан, хэтэрхий хийсвэр буюу нэгтгэн дүгнэгдсэн шинж чанартай болж хувирдаг. Ийм өвчтэй хүний яриаг шууд ойлгоход төвөгтэй, өгүүлбэр зүйн хувьд зөв бүтэцтэй байх боловч 2 буюу хэд хэдэн өгүүлбэрийн хоорондын логик утга алдагдаж эхэлдэг. Бие хүн ганцаардах, сэтгэл хөдлөл багасах, идэвх санаачилга буурах, өвчтөн маргалдах, сурган цэцэрхэх, шинэ орчин нөхцөлд дасан зохицох чадвар буурах, бусдад ойлгомжгүй үйлдэл хөдөлгөөн гаргах зэрэг шинжүүд ажиглагдаж эхэлнэ.

- Шизофрени өвчний II дугаар үе шат буюу ид үед бие хүн ганцаардах, сэтгэл хөдлөл багасах, зоригийн идэвх буурах шинжүүд тод илэрдэг. Ганцаардмал байдалтай, үг дуу цөөнтэй, хаалттай харилцаатай, нууц далд байдалтай хүн болон хувирдаг. Орчин тойрон, хөдөлмөрт хандах хандлага буурах, хөдөлгөөний эвсэл мэдэгдэхүйц алдагддаг. Сэтгэл хөдлөл багасахын зэрэгцээ хүйтэн, хатуу сэтгэлийн илрэлүүд ажиглагддаг. Сэтгэцийн бүх үйл ажиллагаа нь нэг янзын, дахин давтагдсан шинж чанартай болон хувирч, амьдралын аясыг дагах, түүнд зохицолдох чадвар алдагддаг.

- Шизофрени өвчний гүнзгий өөрчлөлт нь шизофрени өвчний төгсгөлийн буюу III үе шат. Энэ үед сэтгэлийн хөдөлгөөн бүрэн хоосрох, идэвх санаачилга, бүтээлч үйл ажиллагаа бүрэн алдагдах шинж илэрнэ. Хөдөлмөрийн чадвар бүрэн алдагдан, бие даан амьдрах чадваргүй, бусдын асрамж шаардсан байдалд шилждэг. Амьдралдаа олж авсан мэдлэг, ур чадвар, туршлагаа алдах, шинээр эзэмших

боломжгүй байдалд шилждэг. Хүнд тохиолдолд сэтгэл зориггүйдлийн хам шинжийн тэнэгрэл явагдаж суурин дээрээ их идэх, баасаа идэх, бэлэг эрхтнээрээ оролдох зэрэг илрэл бүхий эмгэг дур үүсдэг байна.

- Шизофрени нь бүхэлдээ сэтгэцийн архаг өвчин учир эхлэл нь орчны хүмүүст илэрхий мэдэгдэхгүй аажим эхлэлтэй байдаг ба зарим ховор тохиолдолд уг өвчин хурцаар эхэлж, бодит шалтгаан нь тодорхойлогдохгүй, хүндэрч солиорлын байдлаас гаралгүй нас барах тохиолдол цөөнгүй гардаг байна.

Монгол Улсын хүний гавьяат эмч, доктор (Sc), профессор, анагаахын шинжлэх ухааны академич Л.Эрдэнэбаяр “сэтгэцийн архаг өвчин гэдгийг тухайн этгээдийн сэтгэцийн үйл ажиллагаа нь байнга тогтонги буюу архгаар өвчилж сарнисан өөрөөр хэлбэл эмчлэгдэх боломжгүй болсон, сэтгэцийн удамшлын гаралтай шизофрени зэрэг өвчнийг хамааруулан ойлгоно” гэжээ. Тэрээр оюун ухааны хомсдол гэдэгт оюун ухааны хөгжил нь төрөлхийн гажигтай буюу гэмтлийн улмаас буй болсон буюу өөр бусад өвчний улмаас эмгэгтэй юун ухааны хөгжил нь төрөлхийн гажигтай буюу гэмтлийн улмаас буй болсон олдмол эмгэгтэй болсон байдлыг хамааруулан ойлгон гэж тодорхойлжээ.

Эрүүгийн хуулийн 6 дугаар зүйлд заасан сэтгэцийн эмгэг, оюун ухааны хомсдолын улмаас гэсэн ойлголт нь эмнэл зүйн талаас дараах байдлаар тодорхойлж, ангилдаг байна. Тухайлбал оюун ухаан хомсдолыг тархины чиг үүрэг сааталд хир орсноос шалтгаалан *дебильность*, *имбецильность*, *идиотия* гэсэн гурван зэрэглэлд ангилдаг¹⁰ байна.

Дебильность нь оюун ухааны хомсдолын хөнгөн хэлбэр юм. Энэ хэлбэрийн үед тухайн хүн өөрийн үйлдлийг хариуцах буюу удирдан жолоодох чадвартай байдаг гэж үздэг. Гэхдээ хэрэг хариуцах чадвар нь илэрхий суларсан байдаг зэргийг харгалзан хязгаарлагдмал хэрэг хариуцах чадвартай гэж үздэг.

Харин оюун ухааны хомсдолын имбецильность, идиотия хэлбэрийн үед тухайн этгээд өөрийн үйлдлийг хариуцах буюу удирдан жолоодох чадваргүй болсон байдаг тул гэмт хэрэг үйлдэхээс гадна бусдын золиос болох магадлал өндөр гэж анагаах ухааны буюу шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын салбарын мэргэжилтнүүд дүгнэдэг байна.

Гэхдээ нийгэмд аюултай үйлдэл хийсэн хүн хэрэг хариуцах чадваргүй болсон эмнэлгийн шалгуурыг тогтоох нь түүний хэрэг хариуцах чадваргүй гэж үзэх хангалттай үндэслэл болохгүй. Учир нь хэрэг хариуцах чадваргүй гэж үзэх хууль зүйн шалгуурыг чухалчлан үзэх хэрэгтэй байдаг¹¹. Энэ нь тухайн этгээдийн сэтгэцийн үйл ажиллагааг оюун ухааны үүднээс буюу сэтгэцийн эмгэгийн улмаас өөрийн үйлдлийн мөн чанарыг хариуцах чадваргүй буюу хүсэл зоригийн үүднээс сэтгэцийн эмгэгийн улмаас өөрийн үйлдлийг жолоодох чадваргүй байсан гэдгийн үнэлэх явдал хамгийн чухал юм.

Одоогоос 20-оод жилийн өмнө Эрүүл мэндийн яамнаас олон улсын өвчлөлийн 10 дугаар ангиллыг нэвтрүүлж эхэлсэн байна.

¹⁰ Эрдэнэбаяр, Л. Сэтгэц судлал. Уб., 2012. 450 дахь тал.

¹¹ Улсын Дээд Шүүх, Хайнс-Зайделийн сан. Эрүүгийн эрх зүй-2013. Уб., 2013. 78 дахь тал.

Хууль зүйн шалгуур үзүүлэлт:

Хууль зүйн хувьд сэтгэцийн эмгэгийг Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.3-т зааснаар өвчний олон улсын ангиллын “сэтгэц, зан үйлийн эмгэгүүд” бүлэгт багтсан оношилгооны хэмжүүрээр оношилж болох бүх өвчнийг хэлнэ гэсэн бол зан үйлийн эмгэг гэдэг нь нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн ёс суртахуун, эрх зүй, ёс заншил, харилцаа, сахилга бат, амьдралын эрүүл хэв маягийн хэм хэмжээг баримталдаггүй, нийгэм, хамт олны дунд дасан зохицох чадваргүй байдлыг ойлгохоор заажээ.

Эрүүгийн хуульд сэтгэцийн эмгэг, оюун ухааны хомсдолыг өөрийн үйлдлийн бодит шинж чанар, аюултай байдлыг ухамсарлах, удирдан жолоодох чадваргүй болсныг ойлгож хэрэг хариуцах чадваргүйд тооцох эрх зүйн зохицуулалттай байна.

Энэ нь Шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын салбар шинжлэх ухаанд зориг үйлдэлтэй холбон тайлбарладаг бөгөөд зориг үйлдлийг дотор нь:

- зориг үйлдлийн бэлтгэл үе;
- зориг үйлдлийн шийдвэр гаргах үе;
- зоригийн үйлдэл буюу хэрэг явдал үйлдэх үе хэмээн гурав хуваасан¹² байна.

Зориг үйлдлийн бэлтгэлийн үед ямар нэгэн үйл ажиллагаа, үйлдэл хөдөлгөөн, хэрэг явдалд чиглүүлэн хөтөлсөн хүсэл, эрмэлзэл, сонирхол, хэрэгцээ, итгэл үнэмшил сэдэлт энэ үед төрж төлөвшдөг байна.

Зориг үйлдлийн шийдвэр гаргах үед тухайн хүнд үүссэн сэдэл дээр тулгуурлан ямар нэг үйлдэл хийхэд чиглэсэн зорилго, төлөвлөгөө, арга үр дүнг урьдчилан тооцсон бодол санаа болон нэг нь нөгөөгөө дэмжсэн эсвэл үгүйсгэсэн агуулгатай хэд хэдэн үйлдлийн сэдлүүд төрж эцэст нь энэ бүхнийг дүгнэж аль нэг үйлдлийг хийхийг сонгож авсан шийдвэрийг хэлдэг байна. Тухайлбал, сэтгэцийн хувьд эрүүл хүн нийгэмд аюултай гэмт хэргийг санаатай буюу болгоомжгүй үйлдсэн нь аль ч тохиолдолд хүний зориг үйлийн нэгэн зохицуулагч болох сэтгэхүйн үйл ажиллагаа энд идэвхтэй оролцсон байх тул уг этгээд нь хуулийн өмнө хариуцлага хүлээх чадвартай, өөрийн үйлдлийг хариуцан тайлбарлах оюун сэтгэхүйн үйл ажиллагаа байдагтай холбоотой юм.

Зоригийн үйлдэл буюу хэрэг явдал үйлдэх үе нь төгсгөл буюу шийдвэрээ биелүүлэх процесс гэжээ. Шийдвэрээ биелүүлэх үед янз бүрийн саад бэрхшээл тохиолдож болно. Тэрхүү саад бэрхшээлийг давахын тулд бие сэтгэцээ түүнд бэлтгэдэг онцлогтой. Зоригийн үйлдэл нь хэвийн үйл ажиллагаатай буюу сэтгэцийн хувьд эрүүл хүн санаа зоригоороо өөрийн үйлдлийг удирдан зохицуулах бүрэн боломжтой болдог гэсэн ойлголт юм. Иймд сэтгэцийн хувьд эрүүл хүн хууль зөрчиж нийгэмд аюултай үйлдэл эс үйлдэл гаргаж байгаага мэддэг хэмээн үздэг учир хуулийн өмнө хэрэг хариуцах бүрэн чадвартай гэж тодорхойлогддог байна.

Харин нийгэмд аюултай үйлдэл хийсэн тухайн этгээдийг эрүүгийн хариуцлага болон ялаас чөлөөлөх, эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай асуудал нь шүүх эрх мэдлийн онцгой эрхийн хүрээнд шийдвэрлэгддэг ойлголт юм.

¹² Эрдэнэбаяр, Л. Сэтгэц судлал. Уб., 2012. 449 дахь тал.

Хууль зүйн хувьд тухайн хүн гэмт хэрэг үйлдэх үедээ хэрэг хариуцах чадваргүй байсан, гэмт хэрэг үйлдсэний дараа хэрэг хариуцах чадваргүй болсон зэргийг нотлох баримт, мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлтэд үндэслэн тал бүрээс нь судлан шинжилж шүүхээс эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх шийдвэр гаргах үйл явц юм.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд сэтгэцийн хувьд хэрэг хариуцах чадваргүй, эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудалтай хүн гэмт хэрэг үйлдсэн, эсхүл гэмт хэрэг үйлдсэний дараа сэтгэцийн өвчнөөр өвчилсний улмаас хэрэг хариуцах чадваргүй болсон яллагдагч, шүүгдэгчид эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэхдээ хуульд заасан ердийн журмаас гадна тусгай журмыг удирдлага болгоно гэж заажээ.

Хэрэв прокурор, яллагдагчийн хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгч нь яллагдагчийн сэтгэцийн эрүүл мэндэд эргэлзэх үндэслэл байвал хэрэг хариуцах чадвартай эсхүл хэрэг хариуцах чадваргүй эсэхийг тогтоолгох зорилгоор Шүүх шинжилгээний тухай хуульд зааснаар сэтгэцийн шинжилгээ хийлгэдэг байна. Үүнд:

- эрүүгийн хэргийн сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч хэрэгт ач холбогдол бүхий байдлыг бодитой тусгаж, зөв мэдүүлэг өгөх чадвартай эсэхэд эргэлзээ төрвөл;

- бүх насаар хорих ял оногдуулж болох гэмт хэргийн яллагдагчийн сэтгэцийн байдлыг тодорхойлох;

- гэмт хэрэг үйлдэх үедээ сэтгэцийн хувьд эрүүл байсан боловч шийтгэх тогтоол гаргахын өмнө сэтгэцийн өвчнөөр өвчилсөн, эсхүл урьд нь сэтгэцийн өвчтэй, хэрэг хариуцах чадваргүй гэж тогтоогдсон этгээдэд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авах шаардлагатай эсэхийг тогтооход;

- ял эдэлж байх үедээ сэтгэцийн өвчнөөр өвчилсөн ялтанд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авах шаардлагатай эсэхийг тогтооход болон хуульд заасан бусад тохиолдолд шинжилгээ хийлгэж болдог байна.

Энэхүү шинжилгээг шүүхийн шийдвэрээр сэтгэцийн эмгэг судлалын эмнэлэгт тодорхой хугацаанд хэвтүүлж, эмчийн хяналтад байлгах замаар хийх бөгөөд шинжээч буюу томилогдсон эмч дүгнэлт гаргахдаа сэтгэцийн үзлэг, шинжилгээний дүн материалаас гадна урьд нь тухайн этгээдийн эмчлүүлж, эмчилгээ хийлгэж байсан эмнэлгийн баримт бичгийг үндэслэх гэх зэргээр гаргадаг байна. Өөрөөр хэлбэл шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын шинжилгээ нь дараах үндсэн хэлбэртэй хийгддэг ойлголт юм.

- амбулатори шинжилгээ;
- стационарт хийх шинжилгээ;
- мөрдөн байцаагчийн дэргэд хийх шинжилгээ;
- шүүх хурлын үед хийх шинжилгээ;
- эчнээгээр хийх шинжилгээ гэж хуваадаг байна.

Амбулаторийн нөхцөлд хийх шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын шинжилгээ нь өдөр тутам хийгддэг шинжилгээний хэлбэр юм. Амбулатори хэлбэрээр хийх магадлан шинжилгээний явцад сэтгэцийн төрөл бүрийн эмгэгийн үед гэмт хэрэг үйлдсэн шинжлүүлэгчид хийх шинжилгээг үнэн зөв гаргахын урьдал нөхцөл нь мөрдөн байцаах шүүн таслах байгууллагаас авагдсан хэрэг үйлдэх үеийн сэтгэцийн

байдлыг тодорхойлсон өөрийн болон гэрч хохирогчийн мэдүүлэх тухайн хүнтэй холбоотой эмнэлгийн шаардагдах бичиг баримт, хэргийн газрын үзлэгийн материал үнэн зөв бүрэн гүйцэт бүрдсэн байхаас дүгнэлт үнэн зөв гарах нь шалтгаалдаг байна. Зарим тохиолдолд сэтгэцийн өөрчлөлтийг тогтоох зорилгоор давтан шинжилгээ хийх тохиолдол байдаг¹³ байна.

Стационарт нөхцөлд хийх шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын шинжилгээг сэтгэцийн архаг ужиг өвчний үед түүний хэлбэрүүдийг оношлох, сэтгэцийн завсрын эмгэгүүдээс ялган оношилж дүгнэлт гаргах үед хэрэглэдэг байна. Амбулаторийн магадлан шинжилгээ хийх явцад солиорлын шинж илэрвэл шууд стационарын нөхцөлд хэвтүүлэх бөгөөд сэтгэцийн эмч үзлэг, ажиглалт, хяналтын шинжилгээг удаа дараа хийсний үндсэн дээр эцсийн оношийг тогтоох шинжилгээ хийж дүгнэлт гаргана.

Мөрдөн байцаагчийн дэргэд хийх шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын шинжилгээ нь гол төлөв мэргэжлийн зөвлөмж өгөх, тухайн этгээдийн сэтгэцийн хэв шинжийг тогтоох үзлэг байдаг байна. Энэ хэлбэрийн магадлан шинжилгээний явцад шинжээч эмч нь мөрдөн байцаагчийн сонирхож байгаа тухайн үеийн сэтгэцийн байдал, цаашид амбулатори, стационарын нөхцөлд шинжилгээ хийлгэх шаардлагатай эсэх, хэрэв шаардлагатай бол ямар нөхцөлийг тогтоосон байх ёстой талаарх дүгнэлт гаргана.

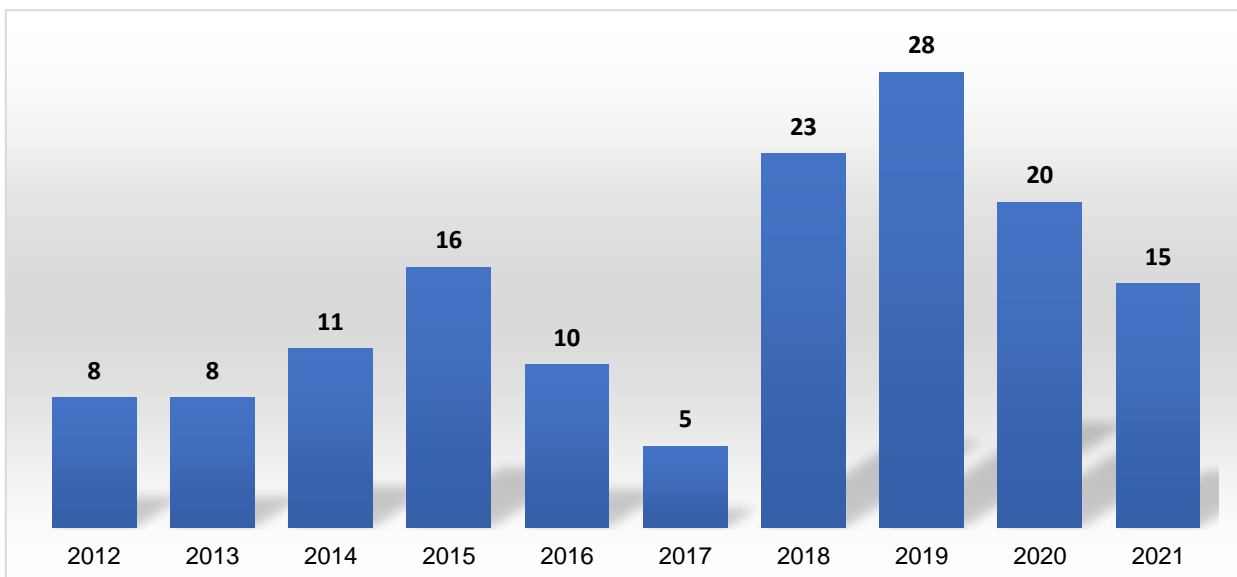
Шүүх хуралдааны үед хийх шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын шинжилгээ нь практикт өдөр тутам тохиолддоггүй өөрийн гэсэн өөрийн гэсэн өвөрмөц асуудлаар дүгнэлт гаргадаг хэлбэр гэж үздэг. Тухайлбал: урд өмнө шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын шинжилгээ хийлгэж байгаагүй боловч хэргийг шүүн таслах ажиллагааны явцад шүүгдэгчийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдал өөрчлөгдсөн үед энэхүү шинжилгээг хийдэг байна.

Эчнээгээр хийх шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын шинжилгээ нь тухайн шинжлүүлэгч ирэх боломжгүй онцгой тохиолдолд хэргийн материал ба эмнэлгийн баримт дээр үндэслэн шинжлүүлэгчийн тухайн үеийн сэтгэцийн байдлыг тогтоох зорилгоор хийгддэг шинжилгээний хэлбэр юм. Энэхүү шинжилгээг практикт гол төлөв амиа хорлож нас барсан, тухайн хүний нас барахын өмнө гэрээслэл бичиж үлдээсэн, сэтгэцийн эрүүл мэндийн хувьд хэн бүхний эргэлзээ төрүүлсэн байдалтай этгээдэд хийгддэг байна.

Шүүхээс 2012-2022 оны хооронд гэмт хэрэг үйлдсэн 144 хүнд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэсэн нь нийт ял оногдуулсан хүнтэй харьцуулахад 0.14 хувийг эзэлж байна.

Зураг 4. Шүүхээс эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэсэн байдал:

¹³ Эрдэнэбаяр, Л. Сэтгэц судлал. Уб., 2012. 445 дахь тал.

Шүүхээс эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх үйл ажиллагаа дараах үе шатыг дамжин явагдана. Үүнд:

Нэг. Сэтгэцийн шинжилгээ хийлгэх үндэслэлийг тодорхойлох:

Гэмт хэрэг үйлдэгдсэн дараах тохиолдолд сэтгэцийн шинжилгээг хийдэг. Үүнд:

- эрүүгийн хэргийн гэрч, хохирогч, сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч хэрэгт ач холбогдол бүхий байдлыг бодитой тусгаж, зөв мэдүүлэг өгөх чадвартай эсэхэд эргэлзээ төрвөл түүний сэтгэцийн байдлыг тодорхойлоход;

- бүх насаар хорих ял оногдуулж болох гэмт хэргийн яллагдагчийн сэтгэцийн байдлыг тодорхойлоход;

- гэмт хэрэг үйлдэх үедээ сэтгэцийн хувьд эрүүл байсан боловч шийтгэх тогтоол гаргахын өмнө сэтгэцийн өвчнөөр өвчилсөн, эсхүл урьд нь сэтгэцийн өвчтэй, хэрэг хариуцах чадваргүй гэж тогтоогдсон этгээдэд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авах шаардлагатай эсэхийг тогтооход;

- ял эдэлж байх үедээ сэтгэцийн өвчнөөр өвчилсөн ялтанд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авах шаардлагатай эсэхийг тогтоох зэрэг болно.

Шинжилгээ хийлгэх шийдвэрийг хавтаст хэргийн материал, өвчний түүх болон бусад шаардлагатай баримт материалын хамт ирүүлнэ.

Хоёр. Сэтгэцийн шинжилгээ хийх:

Шинжилгээг амбулаториор хийгдэх сэтгэцийн шинжилгээ, стационараар хийх сэтгэцийн шинжилгээ, нас барсны дараа хийх сэтгэцийн шинжилгээ гэсэн хэлбэрээр хийнэ.

Шинжилгээг амбулаторийн хэлбэрээр шинжээчдийн баг хийнэ. Шинжилгээг шинжилгээ хийлгэх эрх бүхий этгээдийн шийдвэрийг үндэслэн сэтгэцийн эмгэг судлаач мэргэжил эзэмшсэн, мэргэжлээрээ 2-оос доошгүй жил ажилласан сэтгэцийн мэргэжлийн 2-оос доошгүй шинжээч эмч хийнэ. Шаардлагатай гэж үзвэл шинжилгээнд төрөлжсөн мэргэжлийн эмч нарыг оролцуулах хүсэлтийг шинжилгээ хийлгэх эрх бүхий этгээдэд гаргана.

Сэтгэцийн шинжээчдийн баг шинжлүүлэгчийн сэтгэцийн байдлыг амбулаториор тогтоох боломжгүй тохиолдолд стационарт хэвтүүлэн шинжилгээ хийнэ. Стационараар шинжлүүлэгчийн сэтгэцийн байдлыг харгалзан Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн Шүүх сэтгэцийн эмгэг судлалын клиник болон бусад сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникт, орон нутагт аймгийн нэгдсэн эмнэлгийн сэтгэцийн тасагт хэвтүүлж онош тогтоон дүгнэлт гаргана.

Хэрэв шинжлүүлэгчийн сэтгэцийн байдал нийгэмд онц аюултай, оргох, дахин гэмт хэрэг үйлдэх зэрэг эрсдэлтэй бол сэтгэцийн эмгэгийн харуул хамгаалалттай клиник тасагт байрлуулж шинжилгээ хийнэ. Энэ тохиолдолд харуул хамгаалалтыг шинжилгээ хийлгэх эрх бүхий этгээд хариуцна.

Нас барсны дараах шинжилгээг шинжээчдийн баг хэргийн материал болон эмнэлгийн баримтуудыг үндэслэн хийнэ.

Сэтгэцийн шинжилгээ хийлгэх шаардлагатай цагдан хоригдоогүй яллагдагч, шүүгдэгчийг сэтгэцийн эмгэг судлалын эмнэлэгт байрлуулж шинжилгээ хийнэ. Шинжилгээ хийлгэж байгаа яллагдагч, шүүгдэгч хүний амь нас, эрүүл мэндийг хохироох, эмнэлгийн үйл ажиллагаанд саад учруулж болзошгүй үйлдэл хийсэн бол цагдаагийн байгууллагад мэдэгдэж, үйлдлийг нь таслан зогсоох арга хэмжээ авна.

Цагдан хоригдож байгаа этгээдэд хийх сэтгэцийн шинжилгээг сэтгэцийн эмгэг судлалын эмнэлэгт хийх бөгөөд эмнэлгийн аюулгүй байдал, хамгаалалтыг цагдан хорих байрны аюулгүй байдлыг хангах үүрэг бүхий байгууллага хариуцна.

Гурав. Дүгнэлт гаргах:

Шинжээч сэтгэцийн шинжилгээ хийж, дүгнэлт гаргахдаа сэтгэцийн үзлэг, шинжилгээний дүн материалаас гадна урьд нь тухайн этгээдийн эмчлүүлж, эмчилгээ хийлгэж байсан эмнэлгийн баримт бичгийг үндэслэдэг.

Шинжээч эмч шинжилгээ хийлгэх эрх бүхий этгээдийн шийдвэрт тусгагдсан асуулт тус бүрд шинжлэх ухааны үндэслэл бүхий хариулт өгч, дүгнэлт гаргана.

Шинжилгээний дүгнэлтийг шинжлүүлэгчид хийсэн үзлэг, шинжилгээ болон урьд эмчлүүлж, шинжлүүлж байсан эмнэлгийн баримт бичиг зэргийг үндэслэн гаргана.

Анхдагч, нэмэлт болон дахин шинжилгээний дүгнэлт зөрүүтэй гарсан тохиолдолд Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв болон Эрүүл мэндийн яамны мэргэжлийн салбар зөвлөлийн төрөлжсөн мэргэжлийн эмч нарын багийг шинжилгээ хийлгэх эрх бүхий этгээд томилж, дүгнэлт гаргуулж болно.

Эрүүл мэндийн байгууллага шинжлүүлэгчийн өвчний түүх, бусад шаардлагатай баримт материалыг шинжилгээ хийлгэх эрх бүхий этгээдэд саадгүй гаргаж өгөх ба төрөлжсөн мэргэжлийн эмчийн үзлэг, шинжилгээг хийх үүрэг хүлээнэ.

Дөрөв. Шүүхээр хянан шийдвэрлэх ажиллагаа:

Гэмт хэрэг үйлдсэн шүүгдэгчийн өвчний шинж байдлыг харгалзан түүнийг шүүх хуралдаанд оролцуулж болно. Сэтгэцийн эмгэг, оюун ухааны хомсдлын улмаас өөрийн үйлдлийн бодит шинж чанар, аюултай байдлыг ухамсарлах, удирдан

жолоодох чадваргүй болсныг хэрэг хариуцах чадваргүйд тооцох, гэмт хэрэг үйлдэх үедээ хэрэг хариуцах чадваргүй байсан хүнд ял оногдуулахгүйгээр эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тохиолдолд улсын яллагч, өмгөөлөгчийг оролцуулан шүүх хуралдаанаар хэргийг хянан шийдвэрлэнэ.

Шүүх хуралдаанаар шүүгдэгч гэмт хэрэг үйлдсэнийг нотолж байгаа, эсхүл үгүйсгэж байгаа нотлох баримтыг шалгаж, түүний сэтгэцийн өвчний талаар гаргасан шинжээчийн дүгнэлтийг сонсож, эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх эсэх асуудлыг шийдвэрлэхэд ач холбогдолтой бусад байдлыг хянан үзнэ.

Шүүх дараах шийдвэр гаргана:

- шүүгдэгчийг хэрэг хариуцах чадвартай гэж үзвэл ял оногдуулах, эсхүл хэргийг прокурорт буцаах;

- гэмт хэрэг үйлдсэний дараа сэтгэцийн эрүүл мэндийн улмаас хэрэг хариуцах чадваргүй нь тогтоогдсон шүүгдэгчийн сэтгэцийн байдал нь өөртөө, эсхүл бусдад аюул учруулахаар байвал эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх, эсхүл сэтгэцийн эрүүл мэндийн байгууллагад эмчлүүлэх, асран хамгаалагчид халамжлуулахаар шилжүүлэх;

- гэмт хэрэг үйлдэх үедээ хэрэг хариуцах чадваргүй байсан шүүгдэгчийн сэтгэцийн байдал нь өөртөө, эсхүл бусдад аюул учруулахааргүй бол эрүүгийн хэргийг хэрэгсэхгүй болгох, эсхүл эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татах тогтоолыг хүчингүй болгох;

- шүүгдэгч сэтгэцийн эрүүл мэндийн улмаас хэрэг хариуцах чадваргүй ч эдгэрэх боломжтой гэж үзвэл шүүх хуралдааныг хойшлуулах.

Шүүгдэгч гэмт хэрэг үйлдсэн нь нотлогдоогүй, эсхүл эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явуулж болохгүй байдал тогтоогдвол түүний өвчилсөн эсэхийг үл харгалзан эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татах тогтоолыг хүчингүй болгоно.

Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний төрөл, хугацааг шинжээчийн дүгнэлт, прокурорын саналыг үндэслэн шүүх тогтоодог.

2.2. Шүүхээс оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг гүйцэтгэж буй байдал

Монгол Улсад өнөөгийн байдлаар сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээнд дараах эрх зүйн баримт бичгийг баримталж ажиллаж байна. Үүнд:

Нэг. НҮБ-аас гаргасан баримт бичиг:

1. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламжийн 10 үндсэн зарчим;
2. Ази, Номхон далайн баруун эргийн бүсийн Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (2010-2020);
3. Ази Номхон далайн баруун эргийн бүсийн Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйл ажиллагааны цогц төлөвлөгөө (2020-2030);

4. Согтууруулах ундаанаас үүдэх хор хөнөөлийг бууруулах бүсийн стратеги;
5. Тамхины хяналтын суурь конвенц, протокол, удирдамж;
6. Мансууралтай тэмцэх олон улсын конвенц зэрэг болно.

Хоёр. Үндэсний хууль тогтоомж:

1. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хууль;
2. Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль;
3. Тамхины хяналтын тухай хууль ;
4. Согтуурах, мансуурах донтой хүнийг захиргааны журмаар албадан эмчлэх тухай хууль;
5. Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хууль;
6. Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль;
7. Монгол Улсын Засгийн газрын 2009 оны 303 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Сэтгэцийн эрүүл мэнд-үндэсний хөтөлбөр”;
8. Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 77 дугаар тогтоолоор батлагдсан Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлттэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр;
9. СЭМҮТ-ийн дунд хугацааны стратеги төлөвлөгөө /2021 -2024 он/ зэрэг болно.

Анх 1939-1946 онд сэтгэл мэдрэлийн больницод эмч, ерөнхий эмчээр ажиллаж байсан Зөвлөлтийн мэргэжилтэн Н.Анисомова 1946 онд бичсэн гар тайландаа “...1944-1945 онд сэтгэл мэдрэлийн магадалгаанд ирэгсэд өссөөр байна...” гэж бичсэнээс үзэхэд шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын магадлан шинжилгээг сэтгэл мэдрэлийн больницод хийдэг байжээ. 1956 оноос үндэсний сэтгэцийн эмч Б.Дарь, Д.Норов нар шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын магадалгааг амбулаторийн болон стационарийн хэлбэрээр хийж эхэлсэн байна.

Ахмад сэтгэцийн эмч С.Гэндэнжав нь 1968-1969 онд ЗХУ-ын В.П.Сербскийн

нэрэмжит шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын эрдэм шинжилгээний төв институтэд мэргэжил дээшлүүлж, Монгол Улсын шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын магадлан шинжилгээний анхны мэргэжилтэн болсон ба 1971 онд шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын магадлан шинжилгээний анхны хувилбарыг зохиож, 1983 он хүртэл Сэтгэл мэдрэлийн больницод шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын шинжээч эмч, тасгийн эрхлэгчээр ажиллаж байжээ.

Түүнээс хойших жилүүдэд тасгийн эрхлэгч, шинжээч эмчээр Н.Нина, Н.Бадамжав болон Н.Батхишиг нар 2,2 жилээр ажиллаж, В.П.Сербскийн нэрэмжит шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын эрдэм шинжилгээний төв институтэд 1981 онд С.Нацагдорж, 2004 онд Д.Лянхуа нар суралцан шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын төрөлжсөн нарийн мэргэшил эзэмшжээ. Д.Лянхуа нь 1999-2008, 2009-2016 он, С.Одонгэрэл 2008-2009 он, 2017 оноос хойш С.Байгальмаа тус клиникийн эрхлэгчээр эрхлэгчээр ажиллаж байна.

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн түүхийг сөхөн үзэхэд 1971 онд БНМАУ-ын СНЗ-ийн 171 дүгээр тогтоолоор 25 ортой хуулийн тасаг байгуулах шийдвэр гарч хэрэгжин сэтгэл мэдрэлийн больницод шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын анхны тасгийг нээж, анхны тасгийн эрхлэгчээр С.Гэндэнжав ажиллаж байжээ.

Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын шинжилгээгээр 1981 оны хуучнаар НАХЯ, ЭХЯ сайдын хамтарсан 316/1224 тоот тушаалыг баримтлан явуулж байв.

Шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын клиникт сэтгэцийн эмгэгийн улмаас хүний амь насыг онц харгис хэрцгий аргаар хөнөөсөн эмчлүүлэгчид албадан эмчилгээ хийлгэдэг. Сэтгэцийн даамжрах явц бүхий архаг солиорох эмгэгтэй болон хурц солиоролтой эмчлүүлэгчдийг эмчилж, сувилж, асарч, харуул хамгаалалтын үүрэг гүйцэтгэхэд харилцааны өндөр мэдлэг, ур чадвар, хурц сонор сэрэмж, тасралтгүй хараа хяналт шаарддаг өвөрмөц, тусгай салбар юм. Тус клиникт ажиллаж ирсэн үе үеийн эмч, сувилагч, туслах сувилагч, харуул хамгаалалтын ажилтнуудын хөдөлмөр зүтгэлээр өнөөгийн Шүүх сэтгэц эмгэг судлалын клиникийн үйл ажиллагаа явагдаж байна.

Тус клиникт эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд харуул хамгаалалтын үүргийг 1980-ад оны эхэн үеэс Цагдаагийн байгууллага гүйцэтгэж ирсэн бөгөөд 2014 онд Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн шинэ өргөтгөл цогцолбор ашиглалтад орсноор тасгуудын бүтэц, зохион байгуулалт өөрчлөгдөж Шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын клиник хуучнаар Неврозын тасаг байрлаж байсан байранд шилжиж нэг эмчлүүлэгчдэд ногдох зай талбай нэмэгдэж эмчлүүлэгчдийн хэвтэн эмчлүүлэх орчин сайжирч, бүх өрөө тасалгааг камержуулж эмчлүүлэгчдэд байнгын хараа хяналтыг тавих боломж бүрдсэн байна.

Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд шүүхээс оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 190 дүгээр зүйл¹⁴, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Эрүүл мэндийн сайд нарын 2017 оны 09 дүгээр сарын 21-ний өдрийн А-240/А369 дугаар хамтарсан тушаалаар батлагдсан “Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн шийдвэрийг

¹⁴ Төрийн мэдээлэл. 2017.№24

гүйцэтгэх, түүнд хяналт тавих журам”-д заасан нөхцөл, журмаар дараах байдлаар хэрэгжүүлж байна.

Нэг. Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх этгээдийг эмнэлэгт хүлээн авах:

Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэхээр шийдвэрлэсэн бол шүүх албадлагын арга хэмжээг ямар төрлийн эмнэлэгт хэрэгжүүлэхийг тогтоолдоо заана.

Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн шийдвэр гармагц уг этгээдийг албадан эмчлэх байгууллагад хүргэх үүргийг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага хүлээх бөгөөд шүүхийн шийдвэр, сэтгэцийн эмгэг судлалын шинжилгээний дүгнэлт, холбогдох бусад баримт бичгийг хамтад нь хүргүүлнэ.

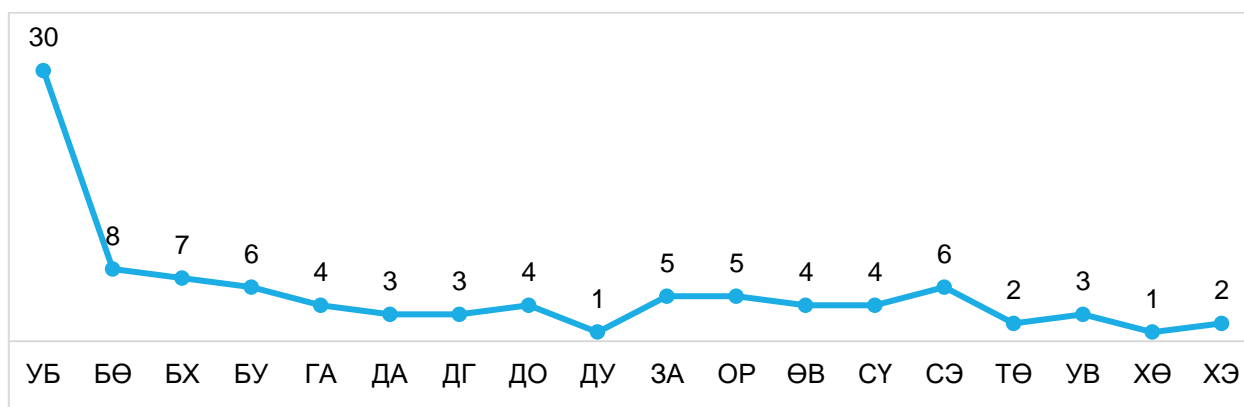
Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх этгээдийг Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн хүлээн авах тасагт эмч, сувилагч хүлээн авч тусгай бүртгэл хөтөлж, өвчний түүх нээн хаягийн хэсгийг бөглөнө.

Албадан эмчлүүлэх этгээдийг хүргэж ирсэн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ажилтнаас тухайн этгээдэд албадан эмчилгээ явуулах тухай шүүхийн шийдвэр, сэтгэцийн эмгэг судлалын шинжилгээний дүгнэлт, магадалгааны актын хуулбар, иргэний болон бусад холбогдох бичиг баримтыг үндэслэн албан ёсоор хүлээн авах ба эдгээр нь өвчний түүх нээх үндэслэл болно.

2017-2023 оны байдлаар нийт албадан эмчилгээнд хамрагдсан 99 иргэдийг насны байдлаар авч үзвэл 75 буюу 76% нь эрэгтэй, 24% буюу 24 нь эмэгтэй байна.

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвд албадан эмчлүүлж буй иргэдийн 30 буюу 33,3% нь Улаанбаатар хотын, 69 буюу 66,7% нь орон нутгийн иргэд байна.

Зураг 5. Албадан эмчлүүлэгчдийн харьяалал:

Эмнэлгийн хүлээн авах тасаг нь албадан эмчлүүлэх этгээдэд биеийн үзүүлэлтүүдийн үзлэг, үйлчилгээг үзүүлсний дараа эмчлүүлэгчийг хүлээн авсан баримт бичгийн хамт хэвтүүлэн эмчлэх клиникт хүлээлгэн өгнө.

Хоёр. Албадан эмчлэх:

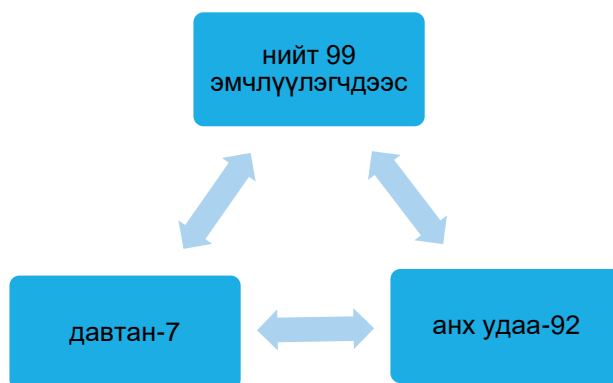
Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэгжүүлэх байгууллага дараах үүрэг хүлээнэ:

1. Албадан эмчлүүлж байгаа этгээдэд зайлшгүй шаардлагатай шинжилгээ, эмчилгээг цаг тухайд нь хийх;

2. Эмчилгээний явц, үр дүнг үнэн зөв, тодорхой тусгах;

3. Эмчилгээний үр дүн, өвчний шинж байдлыг харгалзан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг сунгах, өөрчлөх, зогсоох эсэх талаар шинжээчийн дүгнэлт гаргуулах зэрэг болно.

Зураг 6. Эмчилгээний давтамжийн судалгаа:

Албадан эмчлүүлэгч бүрийг үзлэгийн эмч хүлээн авч хяналтын хувийн хэрэг, өвчний түүхийг тус тус нээж, тусгай шүүгээнд хийж, нууцлалыг чандлан хадгална. Өвчний түүхэнд шүүхийн шийдвэрийн хуулбар, иргэний бичиг баримт зэрэг нь байна. Албадан эмчлүүлэгчид үзлэгийн эмч зохих үзлэг, шинжилгээг ердийн эмчлүүлэгчийн нэг адил зарчмаар хийж, оношийг бататган тогтоож, эмийн болон эмийн бус эмчилгээг стандартын дагуу хийнэ.

Албадан эмчлүүлэгчийн сэтгэцийн байдлыг клиникийн эрхлэгч, үзлэгийн эмч, эмчлүүлэгчид гарч буй сэтгэцийн өөрчлөлт, эмчилгээний үр дүнгийн талаар өвчний түүх хөтлөх удирдамжийн дагуу өвчний түүхэнд үнэн зөв, тодорхой бичнэ.

Клиникийн эрхлэгч, эмч нар магадлуулагч болон албадан эмчлүүлэгчдийг хэвтүүлэх, шинжилгээ хийх, эмчлэх, эмч нарын зөвлөгөөн хийх үйл ажиллагааг мөрдөгдөж буй журам, зааврын дагуу явуулна. Эмчийн заасан шинжилгээ өгөх, эмчилгээ хийлгэхээс татгалзсан эмчлүүлэгчийг албадан эмчилнэ.

Жижүүрийн эмч нь эмнэлгийн сувилагч, асрагч, хамгаалалтын ажилтан нарын ажлын хариуцлага, магадлуулагч болон эмчлүүлэгчийн сэтгэцийн байдал, эмчилгээнд хяналт тавьж, тэдний тоог бүртгэж, шаардлагатай тохиолдолд онцгой анхаарах эмчлүүлэгчийн сэтгэцийн байдлыг үзэж, өвчний түүхэнд нь тэмдэглэнэмчилгээ эрхэлсэн дэд захиралд мэдээлнэ.

Албадан эмчлүүлэгчид шаардлагатай эрүүл ахуй, ариун цэврийн хэрэгсэл, ор дэрний хэрэглэл, хоол ундны хангалтыг ердийн эмчлүүлэгчийн нэг адил бүрдүүлсэн байна. Эмнэлгийн захиргаанаас баталсан цагийн хуваарийн дагуу албадан эмчлүүлэгчдийг дулааны улиралд өдөрт 2 удаа, хүйтний улиралд өдөрт 1 удаа 2 цагаас илүүгүй хугацаагаар хамгаалалтын ажилтан, асрагч нарын хяналтад нар, салхинд гаргана.

Албадан эмчилгээний явц, үр дүнгийн байдалд сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн удирдлага хяналт тавина. Албадан эмчлүүлж буй этгээдийн харьяалах нутаг дэвсгэрийн тойргийн шийдвэр гүйцэтгэгч тухайн этгээдийн сэтгэц засралын байдлын талаар сар тутам эмчилж буй байгууллагаас тодорхойлолт авч, хяналтын хувийн хэрэгт хавсаргаж ажиллана.

Гурав. Эмчилгээний явц дахь аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа:

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдаас өгсөн чиглэлийн дагуу Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын дарга, Цагдаагийн ерөнхий газрын дарга нарын хамтарсан 2019 оны 05 дугаар сарын 22-ны өдрийн А/98, А/131 дүгээр тушаалаар байгуулагдсан ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүн 2019 оны 05 дугаар сарын 24-ний өдөр тус төвийн Шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын клиникийн харуул хамгаалалтын ажлыг хүлээлцэж, цаашид ШШГЕГ-ын харьяа Баривчлах төв тус клиникт эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээдүүдийг гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх харуул хамгаалалтыг хэрэгжүүлэн ажиллахаар болсон.

Ингэснээр 2019 оны 05 дугаар сарын 24-ний өдрөөс урд үүрэг гүйцэтгэж байсан Цагдаагийн байгууллагын алба хаагчдыг дагалдуулан 24/48 цагийн хугацаатай Шүүхийн шийдвэрийн харуул хамгаалалтын 4 албан хаагчийг дадлагажуулан нийт 27- 30 албадан эмчлүүлэгчдэд хяналт тавин 2019 оны 06 дугаар сарын 01-ний өдөр хүртэл ажиллуулан, тухайн өдрөөс бие даан харуул хамгаалалтыг хариуцан гүйцэтгэж иржээ¹⁵.

Албадан эмчлүүлж байгаа этгээдийг гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, Эмнэлэг, Цагдаагийн байгууллага хамтран хэрэгжүүлнэ.

Албадан эмчлүүлэгсдийн өрөө, коридор, шатны хонгил зэрэг газруудад телекамер байрлуулж, эмнэлгийг бүхэлд нь хянах боломжтойгоор зохион байгуулна. Гадна болон дотор хамгаалалтад орчин үеийн хяналт, хамгаалалтын техник хэрэгсэл ашиглаж болно.

Хамгаалалтын нэг ээлжид 3-аас доошгүй хамгаалалтын ажилтан үүрэг гүйцэтгэхээр зохион байгуулна.

Хамгаалалтын ажилтан нэг бүрийг тусгай хэрэгслээр хангаж, хяналтын цэгт холбооны иж бүрэн хэрэгсэл, теле хяналтын дэлгэцийг байршуулна.

Хамгаалалтын ажилтан нь албадан эмчлэх эмнэлэгт сэтгэцийн байдал тогтоолгохоор болон эмчлүүлэхээр ирсэн этгээдийг хүлээн авах үед болон өдөр тутмын хамгаалалтын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхдээ дараах эрх, үүрэгтэй байна.

- шүүхийн шийтгэх тогтоол, шинжээч томилох тогтоол, холбогдох бусад баримт бичиг нь эмчлүүлэгчийн овог, нэр, регистрийн дугаар, фото зурагтай тохирч буй эсэхийг тулган шалгах ;
- эмчлүүлэгчийн биед үзлэг хийж, илэрсэн гэмтэл, шарх, сорви, онцлог содон тэмдэг /”шивээс, мэнгэ” гэх мэт/ зэргийг дэлгэрэнгүй тэмдэглэж авах;
- эмчлүүлэгчийн өмссөн хувцас, авч яваа бусад эд зүйлд үзлэг хийж,

¹⁵ Мянганбаяр Ц. “СЭМУТ-ийн албадан эмчлүүлэгчдэд харуул хамгаалалтын хяналт тавихад тулгамдаж буй асуудал” сэдэвт илтгэл. Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал. Уб.,2021.84 дэх тал.

эмнэлэгт нэвтрүүлэхийг хориглосон эд зүйлсийг хураан авч гэр бүл, төрөл садны хүн, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч болон өвчтөнийг хүргэж ирсэн албан тушаалтанд хүлээлгэн өгч, энэ тухай тэмдэглэл үйлдэн, байлцсан хүмүүсээр гарын үсэг зуруулж баталгаажуулах;

- эмнэлгийн захиргаа болон эрхлэгч эмчийн зөвшөөрөлгүйгээр хяналт тавьж буй прокурор, эмнэлгийн ажилчдаас бусад гаднын хүнийг албадан эмчлэх эмнэлгийн байранд нэвтрүүлэхгүй байх;

- эмчлүүлэгч өөрийн болон бусдын амь нас, эрүүл мэндэд ноцтой хохирол учруулж болзошгүй үйлдэл хийсэн болон хийхээр завдсан, эмчилгээ хийлгэхээс татгалзсан тохиолдолд үзүүлж буй эсэргүүцлийн шинж, тухайн нөхцөл байдлаас шалтгаалан тусгай хэрэгсэл /резинэн бороохой, гав, нулимс асгаруулагч хий, хүлэг, ороох цамц, зөөлөн даруулга/-ийг холбогдох хууль, журамд заасны дагуу хэрэглэж, энэ тухай тэмдэглэл үйлдэж, харуул хамгаалалтын хэсгийн даргад танилцуулна. Харуул хамгаалалтын хэсгийн дарга нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албанд энэ тухай мэдэгдэнэ.

- албадан эмчлэх эмнэлэгт нэвтрэх, гадагш гарах иргэдийн биеийн байцаалт, зөвшөөрлийн хуудсыг шалгаж, шаардлагатай тохиолдолд биед үзлэг хийх;

- эмчлүүлэгчийг баталсан хуваарийн дагуу эмнэлгийн гадна орчин /эмнэлгийн хашаан дотор/-д харуул хамгаалалтын ажилтан, асрагчийн хяналт дорсалхилуулах үед хэрэг, зөрчил гарахаас урьдчилан сэргийлж, хянан харгалзах;

- хамгаалалтын ажилтан нь эмчлүүлэгч амиа хорлох, биедээ гэмтэл учруулах үйлдэл хийхийг завдах, өөр хоорондоо болон эмч, сувилагч, асрагчтай маргалдах, зодолдох, үймээн дэгдээх зэргийг таслан зогсоох арга хэмжээ авах;

- холбогдох хууль, дүрэм, журмын сурталчилгааг батлагдсан хуваарийн дагуу эмчлүүлэгчдийн дунд явуулах;

Хамгаалалтын ажилтан нь ээлж хүлээлцэх бүрд эмчлүүлэгчийн бие, өрөө тасалгаа, ор, шүүгээ болон бусад хувийн эд зүйлсэд сувилагч, асрагч нарын хамт үзлэг хийж, хориглосон эд зүйлс илэрвэл хураан авч устгах ба энэ тухай тэмдэглэл хөтөлнө.

Эмчлүүлэгчдээс гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд хэргийн газрыг хамгаалалтад авч, нэн даруй Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх алба, цагдаагийн байгууллага, эмнэлгийн захиргаанд мэдэгдэнэ.

Эмчлүүлэгч оргосон тохиолдолд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын шуурхай эргүүл, харьяалах нутаг дэвсгэрийн цагдаагийн хэлтэс, эмнэлгийн захиргаанд тус тус мэдэгдэж эрэн сурвалжлах ажилд тухайн өдрийн ээлжид үүрэг гүйцэтгэж буй эмнэлгийн алба хаагчидтай хамтран ажиллана.

Харуул хамгаалалтын ажилтан нь албадан эмчлүүлэгчийн хяналтын хувийн хэргийг хөтлөн, эргэлт уулзалтын бүртгэл, гаргасан зөрчил, эмчилгээнд гадагшаа авч явсан тухай, тусгай хэрэгсэл хэрэглэсэн тухай, усанд орсон ба нар, салхинд гаргасан тухай тэмдэглэлийг хөтөлж хавсаргана.

Хүснэгт 1. Эмчлүүлэгчдийн үйлдсэн гэмт хэргийн судалгаа:

д/д	Зүйл анги	Эмчлүүлж буй хүний тоо
1.	Хүний амьд явах эрхийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн	19
2.	Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн	37
3.	Хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн	7
4.	Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн	32
5.	Нийтийн албаны ашиг сонирхлын эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн	2
6.	Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн	2

Шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын клиникт тус клиникийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнийг ба хамгаалалтын үүрэг гүйцэтгэж буй шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ажилтан, хяналт тавих үүрэг бүхий хяналтын прокуророос бусад хүмүүсийг оруулахыг хориглоно. Хэрэв ажлын шаардлагаар зайлшгүй орох хүмүүсийг эмнэлгийн удирдлагын зөвшөөрлөөр зөвхөн ажлын цагаар нэвтрүүлнэ.

Тус клиникийн эрхлэгч, эмч нар клиникийн эмнэлэг үйлчилгээ, аюулгүй байдлын хамгаалалт, дэг журамд байнгын хяналт тавьж, ээлжийн сувилагч, асрагч, хамгаалалтын ажилтнаас холбогдох мэдээлэл авч ажиллана.

Дөрөв. Албадан эмчилгээг зогсоох:

Албадан эмчлүүлэгчийн сэтгэцийн байдлыг магадлан шинжилгээний комисс нь хагас жилд нэг удаа өвчний явцын талаар хэлэлцэж, дүгнэлт гаргана. Хэрэв шаардлагатай тохиолдолд аль ч үед магадлан шинжилгээний Комиссыг хуралдуулж болно.

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн магадлан шинжилгээний комиссоос эмчлүүлэгчийн сэтгэцийн байдал засарсан, хэрэг хариуцах чадваргүй байдал арилсан ба цаашид албадлагын арга хэмжээг үргэлжлүүлэх шаардлагагүй тухай дүгнэлт гарсан бол уг дүгнэлтийг харьяа шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэст ажлын 3 хоногийн дотор хүргүүлнэ.

Шийдвэр гүйцэтгэгч дүгнэлтийг хүлээн авмагц ажлын 7 хоногийн дотор албадлагын арга хэмжээг зогсоох тухай саналаа, холбогдох материалын хамт прокурорт хүргүүлж шийдвэрлүүлнэ.

Албадан эмчлүүлж байгаа этгээдийн сэтгэцийн байдлаас шалтгаалан хууль ёсны төлөөлөгч, өмгөөлөгчийн хүсэлт, прокурорын саналаар албадан эмчлэх хугацаа дуусахаас өмнө энэ журмын 4.2 дахь хэсэгт заасан дүгнэлтийг гаргуулж болно.

Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэглэхийг зогсоох тухай шүүхийн шийдвэрийг хүлээн авснаас хойш 7 хоногийн дотор албадан эмчлүүлэгчийг эмнэлгээс гаргаж, шүүхийн шийдвэрт заасан байгууллага, хууль ёсны төлөөлөгчид биечлэн хүлээлгэн өгөх үүргийг шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага хүлээх ба хяналт тавих үүрэг бүхий орон нутгийн сэтгэцийн болон донтолтын эмч нарт албадан эмчилгээ зогсоосон тухай маягтыг ажлын 5 хоногт багтаан хүргүүлнэ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албаны 2023 оны 6 дугаар сарын тайлангаас үзвэл эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг зогсоож албадан эмчилгээ цуцлагдсан нийт 24 эмчүүлэгч байгаа бөгөөд хууль ёсны асран хамгаалагчид хүлээлгэн өгсөн-18, СЭМҮТ-ийн 6 клиникт шилжүүлсэн 4, мөн төвийн 4 дүгээр клиникт шилжүүлсэн-1, СЭМҮТ-ийн асрамжийн клиникт өвчний учир албадлагын арга хэмжээг зогсоож шилжүүлсэн-1 эмчлүүлэгч тус тус байна¹⁶.

Хүснэгт 2. Албадан эмчилгээ зогсоосон үндэслэл:

д/д	Албадлагын арга хэмжээг зогсоосон шалтгаан	Нийт
1	Хууль ёсны асран хамгаалагчид нь хүлээлгэн өгсөн	18
2	СЭМҮТ-ийн 4 дүгээр клиникт шилжүүлсэн	1
3	СЭМҮТ-ийн 6 дугаар клиникт шилжүүлсэн	4
4	СЭМҮТ-ийн асрамжийн клиникт өвчний учир чөлөөлсөн	1

Албадан эмчилгээг зогсоосон эмчлүүлэгчид харьяа орон нутаг, дүүргийн сэтгэцийн болон донтолтын эмч нь идэвхтэй хяналт тавина.

Албадан эмчилгээг зогсоож, эмнэлгээс гаргасны дараа эмчлүүлэгчийн сэтгэцийн байдал дахин хямарвал иргэний журмаар харьяалсан сэтгэцийн эмнэлэгт эмчлүүлнэ.

Асран хамгаалах хүнгүй, гэр оронгүй эмчлүүлэгчийг албадан эмчилгээ дууссаны дараа сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв нь холбогдох байгууллагад хүсэлтээ гарган асуудлыг шийдвэрлэж ажиллана.

Албадан эмчлүүлэгч нас барвал үзлэгийн эмч, клиникийн эрхлэгч нартүүний ар гэр, харьяа шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс, цагдаагийн байгууллага, тогтоол, магадлал гаргасан, шүүхэд даруй мэдэгдэнэ.

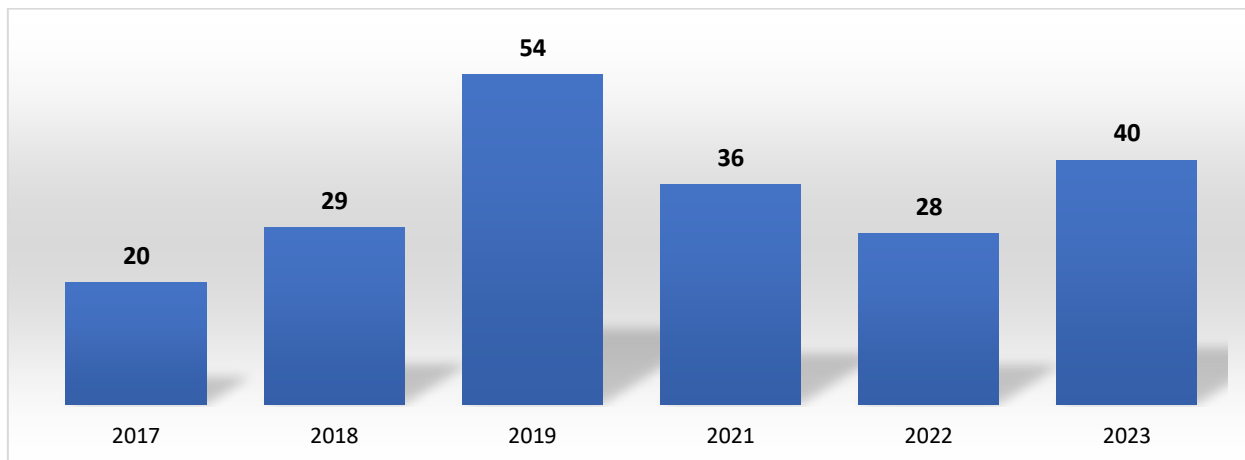
Клиникийн эрхлэгч, үзлэгийн эмч нар албадан эмчилгээ дууссан болон нас барсан эмчлүүлэгчийн хяналтын хувийн хэрэг, өвчний түүх, иргэний болон бусад баримт бичгийн хуулбарыг байгууллагынхаа архивд шилжүүлж, иргэний баримт бичгүүдийг нь түүний төрөл төрөгсөд, асран хамгаалагчид албан ёсоор хүлээлгэн өгнө.

¹⁶ Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албаны танилцуулга, тайлан. 2023 он.

2.3. Хоригдлын сэтгэцийн байдалд хийсэн шинжилгээ

Сэтгэл санааны өөрчлөлттэй хоригдлыг сүүлийн 5 жилийн байдлаар судлан авч үзвэл, 2017 онд 20, 2018 онд 29, 2019 онд 54, 2020 онд 36, 2021 онд 29, 2022 онд 28 хоригдол ял эдэлж байсан 2023 оны эхний хагас жилийн байдлаар нийт 40 хоригдол ял эдэлж байна.

Зураг 7. Сэтгэцийн өөрчлөлттэй хоригдлын судалгаа:

Дээрх өвчлөлттэй хоригдлын сэтгэцийн эрүүл мэндийн өвчний хэлбэрийг судлан авч үзэхэд:

- бие хүний сэтгэлийн хөдөлгөөн тогтворгүй болох эмгэг;
- оюуны хөнгөн хомсдол;
- оюуны хүндэвтэр хомсдол;
- шизоаффектив эмгэгийн холимог хэлбэр;
- үлдэц шизофрени;
- тархины өвчин, гэмтэл үйл ажиллагааны хямралын шалтгаант бие хүний ба зан төрхийн бусад органик эмгэг;
- зан төрхийн өөрчлөлт;
- гадаад шалтгаант хөнгөн сэтгэл түгшилт зэрэг сэтгэл зүйн эмгэг, өөрчлөлттэй байна.

Зураг 8. Сэтгэцийн эмгэг оноштой хоригдлын өвчлөлийн судалгаа:

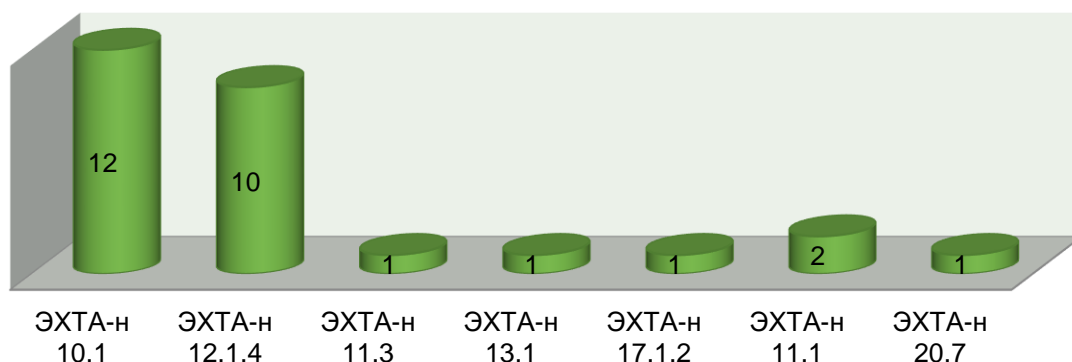

Хорих анги, байгууллагад сэтгэцийн эмгэг оноштой 40 хоригдол ял эдэлж байгаагаас 6 хоригдол шизофрени ба шизофрени тест эмгэг, 16 хоригдол бие хүний

эмгэг, зан төрхийн өөрчлөлт, 14 хоригдол оюуны хомсдол, 2 хоригдол дасан зохицох эмгэг, 2 хоригдол сэтгэл гутрал оноштой байх ба сэтгэцийн өөрчлөлттэй байж болзошгүй 46 хоригдол байх ба хорих анги, байгууллагын сэтгэл зүйчид тухай бүрд нь сэтгэл зүйн үйлчилгээ үзүүлж байна.

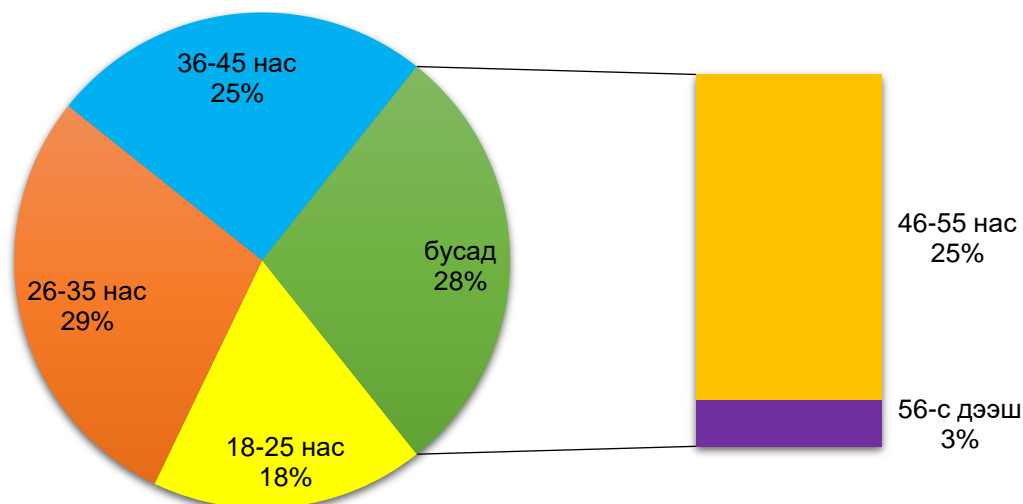
Эпилепси буюу уналт таталтын өвчтэй 47 хоригдлын хувьд удаан хугацаагаар ойр ойрхон унаж татвал түүний оюун ухааны чадвар сулрах, ухамсарт ухааны алдагдал, зан үйл, мэдрэхүйн өөрчлөлт илрэх талтай тул байнгын анхаарал халамж, асаргаа шаарддаг онцлогтой.

Зураг 9. Сэтгэцийн өөрчлөлттэй хоригдлын үйлдсэн гэмт хэргийн судалгаа /2022 оны байдлаар/:

ЭХТА-н 10.1 зүйл ангиар шийтгэгдсэн 12 буюу 43.5 хувь, ЭХТА-н 12.1.4 зүйл ангиар шийтгэгдсэн 10 буюу 35.5 хувь, ЭХТА-н 11.3 зүйл ангиар шийтгэгдсэн 1 буюу 3.5 хувь, ЭХТА-н 13.1.2 зүйл ангиар шийтгэгдсэн 1 буюу 3.5 хувь, ЭХТА-н 17.1.2 зүйл ангиар шийтгэгдсэн 1 буюу 3.5 хувь, ЭХТА-н 11.1 зүйл ангиар шийтгэгдсэн 2 буюу 7 хувь, ЭХТА-н 20.7 зүйл ангиар шийтгэгдсэн 1 буюу 3.5 хувийн тус тус үзүүлэлттэй байна.

Зураг 10. Сэтгэцийн өөрчлөлттэй хоригдлын насны судалгаа /2022 оны байдлаар/:

Дээрх графикаас үзэхэд сэтгэцийн эмгэгтэй хоригдлуудын хувьд 18-25 насны 5 буюу 18 хувь, 26-35 насны 8 буюу 29 хувь, 36-45 насны 7 буюу 25 хувь, 46-55 насны 7 хувь 25 хувь, 56-с дээш насны 1 буюу 3 хувийн үзүүлэлттэй байна.

Хорих анги, байгууллагад ял эдэлж байх хугацаандаа алба хаагчийн хууль ёсны шаардлага биелүүлээгүй бусадтай маргалдаж зодолдсон болон бусад зөрчлөөр нийт 15 удаагийн зөрчил гаргасан байна.

Сэтгэцийн эмгэгтэй өвчтэй хоригдлын зөрчил гаргаж байгаагаас үзэхэд хорих анги, байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа, алба хаагч болон хоригдол, хоригдогч нарын аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж хорих ял эдлүүлэх ажиллагаанд ихээхэн хүндрэл бэрхшээл учруулах хандлагатай байна.

Хорих ял эдэлж байгаа шизофрени өвчтэй хоригдогсдын нийтлэг зовуурийг судлан үзэхэд:

- чихэнд дуу хоолой сонсогддог;
- өөрийнхөө ер бусын итгэл үнэмшлийн тухай ярих; Тухайлбал: Өөрийгөө байгалиас давсан хүч чадалтай, ер бусын авьяас билигтэй, ид шидтэй хэмээн үнэлэх, мөн бусдын хавчлага, мөрдлөг, хяналтад байгаа хэмээн итгэсэн итгэл, үнэмшилд автсанаа ярих;
- биеийн зовуурь, шаналгааны талаар арьс буюу аль нэг эрхтэн дотор ямар нэг юм хүн юм уу амьтан байгаа талаар ярих.
- хамтран амьдрах хүмүүсээс эрүүл ахуйн дэглэм сахихаа больсон, хүмүүсээс зайлсхийх буюу ганцаараа байхыг эрхэмлэх зэрэг шинж тэмдэг илэрч байна.

Манай орны хорих байгууллага сэтгэцийн эмгэг, өөрчлөлт илэрч, эмнэл зүйн шинж тэмдэг тодрох үед өвчтөнийг эмнэлэгт хэвтүүлэн, эмийн эмчилгээ үзүүлэх, сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх зэргээр эмнэлгийн эмчилгээ үйлчилгээ үзүүлж ажиллаж байна.

Хорих анги, байгууллагын хэмжээнд сэтгэцийн эмгэг, өөрчлөлттэй, хэрэг хариуцах чадвартай тогтоогдсон 29 хоригдол ял эдэлж байгаа бөгөөд жил ирэх тусам энэхүү үзүүлэлт нь нэмэгдэх хандлагатай байгаа тул хорих ангийн алба хаагчид тухайн өвчтэй хоригдолтой ажиллах арга барилыг судалж мэдэх хэрэгцээ үүсэж байна.

Мөн алба хаагчид сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай хоригдогч нарт тусламж үйлчилгээ үзүүлж, тэдний сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах чиглэлээр тодорхой ажлуудыг зохион байгуулан ажиллаж байгаа хэдий ч сэтгэцийн эмгэг, өөрчлөлттэй хоригдогчтой хэрхэн яаж ажиллах талаар тодорхой сайн ойлголтгүй байна.

Өнөөдрийн байдлаар сэтгэл зүйн эмгэг өөрчлөлттэй хоригдолд эмнэл зүйн шинж тэмдэг илэрвэл ангийн эмчийн саналаар 401 дүгээр хаалттай хорих анги-Нэгдсэн эмнэлэгт бусад хоригдлын хамт хэвтэн эмчлүүлж байна.

Судалгааны явцад сэтгэцийн эмгэгтэй гэж оношлогдон, хэрэг хүлээх чадвартай зарим хоригдлын ял эдэлж байх үеийн явц, тэмдэглэлийг судлан үзлээ.

Кейс 1.

Хоригдол Ц.Б нь ЭХТА-н 17.1.2 зүйл ангиар ял шийтгүүлэн хорих ангид ирээд удаагүй байхдаа “хамаг бие халуу шатаад байна гээд бүх хувцсаа тайлах, өмдөндөө баах зэрэг үйлдлийг удаа дараа гаргасан”. Тус хоригдол нь оюуны хөнгөн хомсдолтой гэж оношлогдсон, согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэж байсан нь AUDIT судалгаагаар тодорхойлогдож байсан. Хорих ангид ирээд дасан зохицох үйл явцад тухайн хоригдлын сэтгэл зүйн байдал тогтворгүй, биеэ хянах чадвар алдагдаж хамаг хувцсаа тайлж шидсэн бөгөөд харуул хамгаалалтын ажилтан тухайн үед очиж, хувцсыг өмсгөн, түр тусгаарлах өрөөнд харуул хамгаалалтын хяналтад авсан байна. Хорих ангийн сэтгэл зүйч ярилцан, сэтгэл зүйн байдлыг тогтворжуулах, цэцэг тариулан, арчилгаа хийлгэх ажлыг хийлгүүлсэн хугацаандаа дээрх үйлдлийг давтан гаргалгүй ял эдэлж байгаад суллагдсан байна.

Сэтгэцийн эмгэг өөрчлөлттэй, хэрэг хариуцах чадвартай хоригдол болон хоригдогчид эмнэл зүйн шинж тэмдэг тодрох үед тухайн ангийн эмч эрүүл мэндийн үзлэг хийн 401 дүгээр хаалттай хорих анги-Нэгдсэн эмнэлгийн сэтгэцийн эмчид хандан, зөвлөгөө зааварчилгаа аван ажиллаж байна. Мөн хөдөө орон нутгийн сэтгэцийн нарийн мэргэжлийн эмчид хоригдлын сэтгэцийн эрүүл мэндийг үзүүлж, зохих зөвлөгөө, зөвлөмжийг авч, шаардлагатай тохиолдолд аймаг, дүүргийн сэтгэцийн тасагт харуул хамгаалалтын хяналтад хэвтүүлэн эмчлүүлж байна.

ГУРАВ. ЭМНЭЛГИЙН ЧАНАРТАЙ АЛБАДЛАГЫН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ҮР НӨЛӨӨГ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ АРГА ЗАМ

3.1. Гадаадын зарим оронд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлж буй байдалд хийсэн харьцуулсан судалгаа

Сэтгэцийн эмгэгийн талаар олон эрдэмтэн, судлаачид олон талаас нь авч үзсэн байдаг. Жишээ нь: Итали Улсын эрдэмтэн Vincenzo Chiarugi, Англи Улсын эрдэмтэн William Tuke болон Quakers, Франц Улсын эрдэмтэн Philippe Pinel нар анх удаа сэтгэцийн өвчтэй хүмүүсийг асрах байранд өвчтөнийг гинжлэх, өлсгөх, зодох зэргийг болиулах чиглэлээр ажиллаж эхэлсэн байдаг. Гэвч тэдгээр сэтгэцийн өвчтэй хүмүүсийн асрах байр нь заримдаа айдас төрүүлэм уур амьсгалтай байсан тул ХХ зуун хүртэл сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийг эмнэлгийн нөхцөлд тусгаарлан эмчлэх эмнэлгийн томоохон байгууламж улс орнуудад бий болсон байдаг. Сэтгэцийн эмгэгийг эмчлэх эрх зүйн баримтад үндэслэн хамт олонд тулгуурласан сэтгэцийн эмнэлэг байгуулагдсан нь сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийг хэт тусгаарласан бүдүүлэг эмчилгээнд өөрчлөлт гарах эхний алхам болсон байна.

Орчин үеийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэх тогтолцоо дэлхийн хүн амын ихэнхийнх нь хувьд эрэлт хэрэгцээг хангаж чадахаа больж, хэт төвлөрсөн, эмнэлэгт суурилсан, өвчинд чиглэсэн, зөвхөн өвчтөн-эмч хоорондын харилцаан дээр суурилсан байна гэж үзэх болсноор хамт олонд түшиглэсэн сэтгэцийн эрүүл мэндийн талаар авч үзэх болсон байна.

АНУ, Англи, Франц, Итали зэрэг өндөр хөгжилтэй улс орнуудад хүн амын сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудлыг онцгойлон авч үздэг бөгөөд сэтгэцийн өвчтэй хүмүүсийн эрхийг хамгаалах бодлогыг өндөрт тавин “Хүн амын сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах тухай хууль”-ыг АНУ 1963 он, Франц улс 1960 он, Итали улс 1978 онд тус тус баталсан бол Монгол Улс 2000 оны 04 дүгээр сарын 20-нд “Сэтгэцийн эрүүл мэндийн хууль”-тай болж өнөөдрийг хүртэл мөрдөн ажиллаж байна.

АНУ-ын сэтгэцийн эмгэгтэй хоригдолд үзүүлж буй тусламж, үйлчилгээ:

Америкийн нэгдсэн улсын Алабама мужийн Тутвилерийн эмэгтэйчүүдийн хорих газар нь хоригдлуудыг ангилан хорих системтэй бөгөөд нийт 12 байранд ял эдлүүлдэг байна. Үүнд:

- 125 хоригдлын багтаамжтай нэгдсэн байр-2;
- итгэл үнэмшил, сүсэг бишрэлээрээ нэгдсэн хоригдлуудын байр-1;
- сэтгэцийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудалтай хоригдлын байр-1;
- хүлээн авах байр-1;
- шинээр ирэгсдийн байр-1;
- жирэмсэн хоригдлын байр-1;
- хөнгөн хийсвэр хоригдлын байр-1;
- үхлүүд өвчтэй хоригдлын байр-1;
- хэрүүл, маргаан дэгдээгч хоригдлын байр-1;
- ганцаарчилсан хатуу тасалгаа.

Мөн сэтгэцийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудалтай хоригдолд тусгайлан бэлтгэсэн /ногоон өрөө/ өрөөнд эмчилгээ хийдэг байна.

Сэтгэцийн эмгэг, өөрчлөлттэй хоригдлын сэтгэцийн эрүүл мэндийг харгалзан 4 үе шатанд ангилан, үе шат бүрд тохирсон “Хамтарсан баг” байгуулан ажилладаг байна.

Хоригдлын эрүүл мэндэд ахиц гарахгүй байвал хоригдлын эмчилгээний чанарыг эргэн харж хугацааг сунгаж хоригдлын гэр бүл, боловсрол, мэргэжил, сэтгэцийн түүх, хүчирхийллийн түүх, бэлгийн чиг хандлага, донтолтын түүх, гэмт хэргийн түүхийг мэдэх, сэтгэцийн эрүүл мэндийн үзлэгт орохоос зайлсхийсэн тохиолдолд тэмдэглэл хөтөлж, ажиглалтын үр дүнг тусган дээрх мэдээлэлд дүн шинжилгээ, дүгнэлт гарган хоригдлыг хорих анги, байгууллагад хуваарилдаг байна.

Тусгаарлагдсан хоригдолд дараах үйлчилгээг үзүүлнэ. Үүнд:

- оношилгоо, сэтгэцийн эрүүл мэндийн үнэлгээ хийгдсэн байх;
- амиа хорлох эрсдэлийн үнэлгээ хийсэн байх;
- хямралын хүнд үед харилцаа тогтоох;
- халамж, үйлчилгээнд хамрагдах байдлыг үнэлэх;
- бэлгийн хүчирхийлэл, дарамтад орохоос урьдчилан сэргийлэх;
- сэтгэцийн эрүүл мэндийн эмчилгээ нь төлөвлөгөөний дагуу явагдаж байгаа эсэх;
- зан төлөвийн өндөр эрсдэлтэй эсвэл маш мэдрэмтгий байвал бусад үйлчилгээг санал болгох зэргээр үйлчилгээ үзүүлдэг байна.

Тусгаарлах байранд байгаа өвчтэй хоригдолтой сэтгэл зүйч болон сэтгэл засалч нь стандартын шаардлага хангасан өрөөнд уулзаж, хоригдолд ном, тоглоом, puzzles, аудио болон видео нэвтрүүлэг зэргийг үзүүлж эмчилдэг байна.

Тусгаарлах байранд 6-18 сараар эмчилж тодорхой хугацаа буюу 6,12,18 дахь саруудад хоригдлын сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдалд үнэлгээ хийдэг ба хоригдлын эрүүл мэнд, сэтгэцийн өвчний талаарх мэдээлэл, үнэлгээг 14 хоног тутамд цахим сан хөтөлж хяналт тавьдаг байна.

Зураг 11. АНУ-ын Мичиганы хорих ангид ял эдэлж байгаа шизофрени өвчтэй хоригдогч нарт үзүүлж буй тусламж, үйлчилгээ:

БНСУ-ын сэтгэцийн эмгэгтэй хоригдолд үзүүлж буй тусламж, үйлчилгээ:

Хорих байгууллагын хэмжээнд сэтгэцийн эмгэг, өөрчлөлттэй хоригдлын тоо баримт байдаггүй бөгөөд нийт хоригдлын 20 хувь нь сэтгэцийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудалтай гэж үздэг байна.

Сэтгэцийн өвчтэй хоригдлуудад эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлэхдээ 1 хоригдолд 1 сард хамгийн багадаа 1 удаа эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлсэн тооцоо байна. Сэтгэцийн өвчтэй нийт хоригдлын 2/3 хувь нь эмнэлгийн тусламж үйлчилгээнд хамрагдаж чаддаггүй бөгөөд 1/3 нь эмийн эмчилгээнд хамрагдсан байна.

Сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай хоригдлыг дотор нь:

- сэтгэцийн өвчтэй;
- хар тамхи, донтолттой;
- бэлгийн хүчирхийлэл үйлдэгч гэж ангилан тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг байна.

2019 онд зохион байгуулагдсан Ази, Номхон далайн хорих байгууллагуудын удирдах ажилтны бага хуралд Бүгд найрамдах Солонгос улсын Засан хүмүүжүүлэх газрын орлогч дарга, ноён Хьёнжу Ёон-ы тайлагнасан илтгэлд “оюун санааны хувьд хомсдолтой хоригдлуудын тоо сүүлийн жилүүдэд өссөөр байгаа нь Солонгос улсын хувьд бас нэгэн тулгамдаж буй асуудал болоод байна. Тухайлбал, хорих байгууллагын хэмжээнд оюуны хомсдолтой өвчтөн 2016 онд 2273, 2017 онд 2396, 2018 онд 2189 байна” гэжээ.

Солонгос улсын хорих анги дахь сэтгэцийн өвчлөлттэй хоригдлуудыг дотор нь сүүлийн 5 жилд өвчнөөр ангилж, төрөлжүүлсэн ба дийлэнх нь буюу 30 орчим хувь нь сэтгэцийн гүн хямрал буюу депресстэй гэсэн үзүүлэлт гарсан байдаг.

Тэдгээрт сэтгэцэд нөлөөлөх мансууруулах бодисоос үүдэн гарах хор хөнөөл, аюулыг сануулах янз бүрийн цогц сургалтууд болон радио нэвтрүүлгээр дамжуулан эмнэлзүйн зөвлөгөө үйлчилгээг өгч ажиллаж байна.

Мөн хорих байгууллагын ажилтан нь хоригдлуудад эмийг шууд тарааж олгодог ба эмийн хэмжээ хэтрэхээс сэргийлэн хүний эрхийн байгууллагын хүмүүс давхар хяналт тавьдаг.

Сэтгэцийн өвчтэй, хар тамхинд донтсон, бэлгийн хүчирхийлэл үйлдсэн хоригдлуудад мэргэжлийн болон системчилсэн эмчилгээ шаардлагатай гэж үзэн

2016 оны 9-р сард “Сэтгэл зүйн эмчилгээний тасаг” нээж, мэргэжилтнүүдээ нийт хорих анги, байгууллагуудад хуваарилан хоёроос гурван сарын бүлгийн эмчилгээ хийгдэж, тодорхой үр дүнд хүрсэн гэж үзсэн байна.

Одоогоор тус тасгийн дэргэд 12 сэтгэл зүйн эмчилгээний төв, 52 сэтгэл зүйн эмчилгээний баг ажиллаж доорх хөтөлбөрийн дагуу ажиллаж байна.

Сэтгэцийн өвчтэй хоригдлуудад зориулсан сэтгэл зүйн эмчилгээний хөтөлбөрт:

- шизофрени буюу аффектийн эмгэг гэж оношлогдсон хоригдлууд болон сэтгэл зүйн эмчилгээ шаардлагатай өвчтөн гэж ангилагдсан хоригдлуудад ярилцлага хийх замаар сэтгэл зүйн эмчилгээний хөтөлбөрийг санал болгодог. Хөтөлбөр нь танин мэдэхүйн зан үйлийн эмчилгээ, мансууруулах бодисын шинж тэмдгүүдийн талаарх мэдлэг, нийгмийн чадварын сургалтаас бүрдэх ба боловсон хүчний хувьд дотоодын мэргэшсэн албан тушаалтан болон сэтгэл судлаач, сэтгэцийн эрүүл мэндийн сувилагч, сэтгэцийн эрүүл мэндийн клиникийн зөвлөх зэрэг мэргэжилтнүүдээс бүрддэг байна.

- сэтгэцийн өвчтэй хүмүүсийн хувьд хөтөлбөр нь сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудлаа аажмаар психопатик шинж тэмдгүүд гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх, эмийн эмчилгээнд үзүүлэх эсэргүүцлийг бууруулж, олон нийттэй эерэг харилцаа холбоо тогтоох нь чухал гэдгийг ухамсарлаж, суллагдсаны дараа хөршүүддээ буцаж яаж очих бол, биднийг нийгэмд хүлээж авах болов уу гэсэн сэтгэлийн зовуурийг арилгахад тусалдаг байна.

- БНСУ-ын Засан хүмүүжүүлэх алба нь засан хүмүүжүүлэх байгууллага бүрд сэтгэл зүйн эмчилгээний тасаг байгуулах ажлыг түргэсгэх, сэтгэцийн эмч, сэтгэцийн эрүүл мэндийн клиникийн зөвлөх гэх мэт мэргэжлийн орон тоог нэмэгдүүлэх, засан хүмүүжүүлэх албаны албан тушаалтнуудад сэтгэл зүйн эмчилгээний боловсрол олгох замаар сэтгэл зүйн эмчилгээний бодлогыг хэрэгжүүлж байна. Эдгээр хүчин чармайлтын тусламжтайгаар мансууруулах бодист донтсон болон сэтгэцийн өвчтэй хүмүүст илүү системтэй, үр дүнтэй сэтгэл зүйн эмчилгээг санал болгож, тэдний гэмт хэргийг бууруулж танин мэдэхүйн болон зан үйлийн үндсэн өөрчлөлтөд түлхэц болно гэж бид найдаж байгаа талаараа дурдсан байна.

Дээрх улс орнуудын хорих байгууллагууд нь сэтгэцийн эмгэгтэй хоригдлыг бусад хоригдлуудаас тусад нь хорих ял эдлүүлж байгаа бөгөөд өвчлөл хурцадмал үед ганцаарчлан тусгаарлах өрөөнд байлгах зэргээр эмнэлэг, сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг нь судалгааны ажлаас харагдаж байна.

Кипр Улсын сэтгэцийн эмгэгтэй хоригдолд үзүүлж буй тусламж, үйлчилгээ:

Кипр улсын Засан хүмүүжүүлэх байгууллага нь 1996, 1997 онд хэрэгжиж эхэлсэн хууль тогтоомжийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулдаг бие даасан байгууллага юм. Энэхүү хууль тогтоомж нь Европын холбооны шоронгийн дүрэм, стандарттай нийцсэн байдаг. Киприйн Хорих хэлтэс нь Хууль зүй, нийгмийн хэв журам хамгаалах яамны харьяанд үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд бүх ангиллын ял эдэлж буй хоригдлыг хариуцан ажилладаг байна.

Хоригдлыг хүмүүжүүлэх, нийгэмшүүлэх чиглэлээр хэд хэдэн хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг. Мэргэжлийн сургалтын хүрээнд бүх хоригдлуудыг аль болох өөрсдийн сонгосон ажлын төрлөөр ажиллах боломжийг олгодог. Хорих ангид иж бүрэн тоногдсон цехүүдийг ажиллуулж, хоригдлуудыг сургагч багш нарын хяналт, зааварчилгааны дор мэргэжлийн сургалтын түвшнийг дээшлүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлдэг байна. Цаашилбал, хоригдлууд хорих ангид суралцах замаар боловсролын түвшнээ дээшлүүлэхийг чухалчилж байна. Компьютер, англи хэл, гадаадын иргэдэд зориулсан Грек хэл, уран зураг, дизайн, гар урлалын хичээлүүд хамгийн түлхүү явагддаг байна. Үүнээс гадна урьдчилан сэргийлэх эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний чиглэлээр шаардлагатай бүх хоригдлуудад эмнэлгийн болон сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлдэг.

Кипр Улсын Эрүүл мэндийн яам нь хорих анги дахь сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ болон эмнэлгийн үйлчилгээнд шаардлагатай боловсон хүчнийг хангадаг.

Эмнэлгийн ажилтнууд нь дараах хүмүүсээс бүрдэнэ.

- 1 ерөнхий эмч (долоо хоногт 5 өдөр, бүтэн цагаар 7:30-15:00).
- 1 шүдний эмч, 1 туслах шүдний эмч (долоо хоногт 1 удаа)
- Арьс судлалын 1 эмч (сард 1 удаа)
- 1 эрүүл мэндийн зочин вакцинд хамрагдах (долоо хоногт 2 удаа)

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээний ажилтнуудад дараах зүйлс орно.

- 1 сэтгэцийн эмч (долоо хоногт 3 өдөр, 7:30-15:00)
- 2 Клиникийн сэтгэл зүйч (1 бүтэн цагаар, 1 долоо хоногт 3 өдөр, 7:30-14:30)
- 2 мэргэжлийн эмч (7 хоногт 3 өдөр 1, 7 хоногт 2 удаа 7:30-14:30)
- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн ахлах 1 сувилагч (бүтэн цагийн 7:30-14:30)
- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн 3 сувилагч бүтэн цагаар ажилладаг (долоо хоногт 5 өдөр), 7:30-14:30 цаг хүртэл хоригдлуудад сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг байна.

Эмнэлгийн үйлчилгээ болон сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ нь хорих ангийн хашаанд хамт байрладаг бөгөөд хаалттай хорих ангийн хоригдлууд хүссэн үедээ очиж үзүүлэх боломжтой.

Нэгдсэн эмнэлгийн 1, Сэтгэцийн эмч нарын 1 кабинет, Анхан шатны тусламжийн чиглэлээр бэлтгэгдсэн хорих ангийн алба хаагчдад зориулсан амбулаторийн 1 кабинет, 24 цагаар ажилладаг бөгөөд тус эмнэлгийн хэсэгт шүдний эмч 24 цагаар ажилладаг байна.

Хорих анги бүрд 2010 оноос эхлэн Сэтгэцийн эмнэлэг, Хордлого тайлах төв, хар тамхинд донтсон гэмт хэрэгтнүүдийг сэргээн засах төвийг шинээр байгуулж сэтгэцийн эрүүл мэндийн хяналтыг тавьж, шаардлагатай тохиолдолд бусад хоригдлоос тусгаарласан эмчилдэг байна. Үүнд:

- шалгалт, үнэлгээ;
- эмчилгээний төлөвлөлт;
- эмчилгээ ба зөвлөгөө;
- эмнэлгээс гарах бэлтгэл;

- хүн амын тусгай бүлгийг хамарсан тусгай арга хэмжээ.

Энэхүү сэргээн засах төв нь сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэхээс гадна сэтгэцийн өвчтэй гэмт хэрэгтнүүдийн талаарх судалгаа явуулж, бусад төрийн байгууллагуудтай мэдээлэл солилцох үүргийг давхар хүлээдэг байна. Холбогдох судалгааны дүнгээр хорих ангийн дарга нарт мэдээлэл хүргэх, их дээд сургуулийн оюутан, судлаачдад практик сургалт явуулах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр олон нийтэд таниулах гэх мэт шинжлэх ухааны судалгаа явуулдаг байгууллага байна.

Сэргээн засах төв нь хорих ангид шинээр ирсэн хоригдол бүрийн зан авирыг тодорхойлохоос гадна хорих байгууллагын алба хаагчаас ирүүлсэн “хачин” зан авир эсвэл зан үйлийн эмгэгийн талаарх бүх лавлагааг үнэлж, шалгадаг. Хорих ангид ял эдэлж буй ялтны 1/3-ийг сард нэг удаа үзлэгт хамруулдаг. Сэтгэцийн эмч нь нийгэм дэх Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ болон эмнэлгийн үйлчилгээний бүх үйлчилгээ, хэлтэстэй хамтран ажилладаг байна.

Дани Улсын сэтгэцийн эмгэгтэй хоригдолд үзүүлж буй тусламж, үйлчилгээ:

Хорих анги дахь эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг хорих анги, хяналтын алба хариуцдаг. Хорих ангийн эрүүл мэндийн үйлчилгээний жилийн нийт төсөв 80 сая доллар, хорих ангийн нийт төсөв 2,2 тэрбум доллар байдаг.

Дани Улсын үндсэн зарчим бол хоригдол энгийн иргэдтэй адил, чанартай эмнэлгийн тусламж, эмчилгээ авах боломжтой байдаг. Энэ нь олон жилийн турш хэрэгжсэн бөгөөд 2000 оны “Ял гүйцэтгэх тухай хууль”-д заасан байдаг. Энэ нь нарийн мэргэжлийн эмчилгээ шаардлагатай хоригдлуудыг үндэсний эрүүл мэндийн ерөнхий үйлчилгээнд, хэрэв шаардлагатай бол хувийн хэвшлийн мэргэжлийн эмч нарт шилжүүлэх замаар хийгддэг.

Сэтгэцийн эрүүл мэнд нь хоригдлын ерөнхий эрүүл мэндийн нэг хэсэг юм. Шинээр ирсэн хоригдлын сэтгэцийн эрүүл мэндийг үнэлнэ. Шоронгийн эмч нь сэтгэцийн бага зэргийн эмгэгийг эмчлэхийг сонгож болох ч хэрэв хоригдол илүү ноцтой сэтгэцийн эмгэгтэй гэж сэжиглэгдэж байвал түүнийг сэтгэцийн эмч рүү шилжүүлнэ.

Сэтгэцийн эмгэгтэй гэмт хэрэгтнүүдийг хуулиар шийтгэдэггүй. Тэд шүүхийн шийдвэрийн дагуу сэтгэцийн эрүүл мэндийн ерөнхий үйлчилгээнд хэвтэн эмчлүүлэх буюу амбулаторийн хэлбэрээр шилжүүлдэг тул зарчмын хувьд сэтгэцийн эмгэгтэй хоригдлууд ял эдлэх ёсгүй.

Цагдан хоригдож буй этгээдийн дунд сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүс байгаа бөгөөд тэднийг Сэтгэцийн эрүүл мэндийн ерөнхий газрын харьяа сэтгэцийн эмгэг судлалын хаалттай эмнэлэгт яаралтай шилжүүлнэ. Ял эдэлж байхдаа сэтгэцийн эмгэгтэй болсон, эсхүл гэмт хэрэг үйлдэх үедээ сэтгэцийн эмгэгтэй байсан ч хуулийн байгууллага түүнийг сэтгэцийн эмнэлэгт хэвтүүлэн эмчилдэг.

1997 оноос Дани Улс бэлгийн хүчирхийлэл үйлдсэн гэмт хэрэгтнүүдийг эмчлэх үндэсний хөтөлбөрийг эхлүүлсэн. Эмчилгээг сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний систем, Хорих анги, хяналтын хэлтэстэй хамтран хийдэг.

Хүчирхийллийн бус бэлгийн гэмт хэрэг үйлдсэн, эмчилгээ хийлгэх сэдэл бүхий гэмт хэрэгтнүүдэд сэтгэц, сексологийн эмчилгээ хийлгэж, тэнсэн харгалзах ял авч болно.

Эмчилгээ нь их сургуулийн сэтгэцийн эмнэлгүүдийн тэнхим болох сэтгэцийн гурван эмнэлгийн аль нэгэнд явагддаг. Эмнэлгүүд нь хувь хүний хэрэгцээнд үндэслэн зөвлөгөө өгөх, танин мэдэхүйн эмчилгээ, психоаналитик баримжаатай сэтгэлзүйн эмчилгээ эсвэл бүлгийн эмчилгээ, шаардлагатай бол сэтгэц-фармакологийн эмчилгээг санал болгодог. Мөн гэмт хэрэгтэн нь тухайн орон нутгийн нийгмийн байгууллагуудтай хамтран нийгмийн дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх үүрэг бүхий пробацын ажилтны хяналтад байдаг байна.

Бэлгийн харьцааны ноцтой гэмт хэрэг үйлдсэн гэмт хэрэгтнүүд энгийн ял авдаг. Харин хорих ял нь гэмт хэрэгтний эмчилгээ хийлгэх сэдлийг судлах, шаардлагатай бол түүнийг эмчлэх сэдэл төрүүлэх зорилгоор Херстедвестерийн институтын тусгай ангид богино хугацаагаар байхаас эхэлдэг. Эмчилгээний сэдэлтэй гэмт хэрэгтнүүд дараа нь нээлттэй хорих ангид ял эдэлж, өмнө дурдсанчлан сэтгэцийн/сексологийн эмчилгээ хийлгэдэг.

Херстедвестерийн хүрээлэн:

Дани Улсад сэтгэцийн хувьд хүнд хэлбэрийн эмгэгтэй хоригдлуудыг шүүх эмнэлгийн өвчтөн гэж үздэггүй, өөрөөр хэлбэл сэтгэцийн эрүүл мэндийн ерөнхий үйлчилгээнд харьяалагддаггүй, харин хорих анги, пробацын албанд ял эдэлдэг. Херстедвестер бол шоронгийн эмнэлэг биш, бусад хорих ангиудтай яг адилхан дүрэм журмын дагуу үйл ажиллагаа явуулдаг шорон бөгөөд үүнээс гадна алба хаагч ялтны харьцаа 2-1-ийн харьцаатай, эмчилгээний чиг баримжаа сайтай байгууллага юм.

Одоогоор Херстедвестерт 130 орчим хоригдол ял эдэлж байгаа бөгөөд үүнд бүх насаар болон урьдчилан сэргийлэх шаардлагатай хоригдлууд багтаж байна. Эмчилгээний бүрэлдэхүүнд сэтгэцийн таван эмч, долоон сэтгэл зүйч, сэтгэцийн сувилагч, нийгмийн ажилтнууд багтдаг. Түүгээр ч зогсохгүй нарийн мэргэжлийн эмч Херстедвестерт 24 цагаар ажиллаж, хоригдлуудын биеийн өвчнийг эмчилдэг бөгөөд гормоны эсрэг эмчилгээ хийлгэж буй хоригдлуудыг хянаж, эмчилдэг байна.

3.2. Гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний хэрэгжилтэд тулгамдсан асуудал

Судалгааны явцад гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн өвчтэй хүнд оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний хэрэгжилтийг судлан үзсэний дүнд тулгамдаж буй асуудлыг эрх зүйн зохицуулалт, хүний нөөц, аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээ, эмнэлгийн орчин нөхцөл, эмчлүүлэгчийн нийгмийн хамгаалал гэсэн хүрээнд бүлэглэн авч үзлээ.

Нэг. Эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд:

Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 7.4 дүгээр зүйлийн 7-д “Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний төрөл, дэглэм, хугацааг шинжээчийн дүгнэлтийг харгалзан шүүх тогтооно” гэж заажээ. Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний хугацааг шинжээчийн дүгнэлтийг харгалзан шүүх тогтооно гэж заасан хэдий ч практикт сэтгэцийн эмгэг, оюун ухааны хомсдолын улмаас хэрэг хариуцах чадваргүй болсон этгээдийн сэтгэцийн эмгэг хэзээ засарч сайжрахыг шинжээчийн дүгнэлтээр урьдчилан тогтоох боломжгүй талаар шинжээч эмч нар тайлбарладаг. Судалгаанаас харахад цөөн тохиолдолд шинжээч эмч шүүхийн хэлэлцүүлэгт оролцож хугацааны талаар санал гаргасан байх ба ихэнх тохиолдолд шүүх өөрийн санаачилгаар хугацааг тогтоосон, зарим тохиолдолд шүүхийн шийдвэрт огт хугацаа заагаагүй байгаа нь практикт эмчилгээний хугацаатай холбоотой маргаантай асуудал байсаар байна.

Түүнчлэн эрүүгийн хуулийн 7.4 дүгээр зүйлийн 8-д “Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг сунгах, өөрчлөх, зогсоох эсэхийг шинжээчийн дүгнэлтийг харгалзан шүүх шийдвэрлэнэ” гэж заасан бөгөөд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд ямар тохиолдолд, хэрхэн шинжээч дүгнэлт гаргах, хэн хүсэлт гаргах эсэхийг хуульчлаагүй байна.

Хоёр. Хүний нөөцийн хүрээнд:

Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэглэгдсэн хүнд сэтгэцийн албадан эмчилгээ хийгдэж байх хугацаанд харуул хамгаалалт, аюулгүй байдлыг хангах алба хаагчийн нөөцийг бүрдүүлэх, сурган бэлтгэх, томилон ажиллуулахад анхаарах шаардлага, хэрэгцээ тулгамдсан асуудлын нэг байна. Учир нь энэхүү объектод үүрэг гүйцэтгэж буй алба хаагч өмнө нь тус байгууллагын талаарх ойлголт, мэдээлэл дутмаг, сэтгэл зүйн бэлтгэл хангагдаагүй, зохих ажлын туршлага хуримтлуулж амжаагүй байх үед шууд томилогдон ажилласан байна. Нөгөөтээгүүр томилогдсон алба хаагчийн зүгээс ажлын байрны стрессээ тайлах аргад суралцаагүй, ажлын ачаалал тэнцвэржүүлэх буюу зохицуулж чадаагүйгээс шалтгаалан ажлаас халшрах, цаашлаад ажлаас гарах тохиолдол өндөр байдаг байна.

2023 оны 10 дугаар сарын байдлаар Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн Шүүх сэтгэц эмгэг судлалын клиникт эмчлүүлж буй 38 хүний аюулгүй байдал, харуул хамгаалалт, хяналтыг 24 цагийн хугацаатай тавин ажиллаж буй хамгаалалтын ажилтнууд нь 20-24 насны 2 сараас 3 жил хүртэл ажилласан алба хаагч үүрэг гүйцэтгэж байгаа нь хүний нөөцийн хувьд анхаарлаа хандуулах асуудлын нэг гэж үзсэн.

Судлаачдын зөвлөснөөр сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникт томилогдон ажиллах алба хаагчийн зан байдлын тодорхой идэвхжүүлэлтэд захиргааны зүгээс тулгуурлах бөгөөд хамгаалалтын ажилтны тогтвортой ажиллах хөдөлмөрийн үйл ажиллагаа болон сахилга бат, зайлшгүй болохыг ухамсарлуулан дэмжлэг үзүүлэх, үүргийн мэдрэмж, заавал биелүүлэх ёстой хууль, эрхийн акт, гүйцэтгэлийн хяналт, шалгалтын тусламжтайгаар ажилтанд шууд урамшууллын болон нийгмийн хамгаалал, эдийн засгийн, бусад нөлөөлөл үзүүлэхэд алба хаагчийн урам зориг нэмэгдэж, тогтвортой ажиллахад нөхцөл бүрдэнэ.

Шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын клиникт үүрэг гүйцэтгэж буй алба хаагчийн ажил, амралтын болон цаашлаад нийгмийн болон эдийн засгийн баталгаанд анхаарах шаардлагатай бөгөөд тулгамдаж асуудлын нэг гэж үзлээ.

Учир нь ижил нөхцөлд ажиллаж буй сэтгэцийн эмч, эмнэлгийн ажилтны хувьд хорогдуулсан цагаар ажиллаж, цалин хангамжийн хувьд нэмэгдүүлсэн байдлаар авч байна. Тухайлбал: Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, Эрүүл мэндийн сайдын 2019 оны 05 дугаар сарын 30-ний өдрийн А/185, А/252 тоот хамтарсан тушаалаар сэтгэцийн эмнэлэгт ажиллаж буй эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтны ажлын нөхцөл буюу ажлын ачаалал, хөдөлмөрийн норм, норматив тогтоох тухай аргачлалын дагуу бодож цалин, нэмэгдэл, урамшууллыг олгодог байна. Тус аргачлалын 5 дугаар зүйлд зааснаар ажлын байрны нөхцөлөөс шалтгаалан долоо хоногийн хорогдуулсан ажлын цагийн үргэлжлэлтэй байж болох талаар тусгасны дагуу тус эмнэлгийн ажилтан, алба хаагч 6:18 цагаар 5 ээлжээр ажиллаж байгаа бол Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч 2023 оны 10 дугаар сарын байдлаар 24:48 цагаар үүрэг гүйцэтгэж байгаа нь учир дутагдалтай байна.

Өөрөөр хэлбэл, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Эрүүл мэндийн сайдын хамтарсан 2017 оны 09 дүгээр сарын 21-ний өдрийн А-240/А/369 дугаар тушаалаар батлагдсан “Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх, түүнд хяналт тавих журам”-ын 5.1-д зааснаар хамгаалалтын нэг ээлжид 3-аас доошгүй хамгаалалтын ажилтан үүрэг гүйцэтгэх заалт зөрчигдөж байгаа нь судалгааны явцад ажиглагдаж байна.

Гурав. Аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээний хүрээнд:

Хамгаалалтын ажилтны бие хамгаалах тусгай хэрэгсэл дутмаг байгаа төдийгүй сэтгэцийн эмгэгтэй өвчтөний зүгээс өөрийг бие махбод болон бусдад үзүүлэх эрсдэл өндөр байна. Зөвхөн 2023 он гарснаас хойш өвчтөний зүгээс хамгаалалтын ажилтанд халдсан дараах тохиолдол гарчээ.

- 2023 оны 06 дугаар сар эмчлүүлэгч Д.Ж /эмэгтэй/ нь эмчлүүлэгч Д.Б намайг байнга гутаан доромжил муухай үнэртэж байна гэж хэлсэн гэх шалтгаанаар үснээс нь зулгааж хоорондоо зодолдсон бөгөөд таслан зогсоох гэсэн хамгаалалтын ажилтан, сувилагчийг эсэргүүцэж алба хаагчдын пост руу хүч хэрэглэж нэвтэрсэн;

- 2023 оны 03 дугаар сар эмчлүүлэгч Г.Х /эрэгтэй/ өрөөндөө байхдаа уур хүрээд байсан гэх шалтгаанаар бугуйн гаваар эмчлүүлэгч М.У-гийн нуруун тус газарт нь цохисон ба гавыг нь тайлах бүрд хүч түрэмгийлсэн үйлдэл байнга гаргадаг;

- 2023 оны 03 дугаар сар эмчлүүлэгч Г.Г /эрэгтэй/ шалтгаангүй уцаарлаж эмчлүүлэгч М.У-гийн мөрнөөс хазсан. Хамгаалалтын ажилтан эмчлүүлэгчдэд

номхотгох арга хэмжээ хэрэглэх явцад чи намайг уядаг хэн бэ гэж баруун гараас нь хазаж гэмтээсэн;

- 2023 оны 09 дүгээр сар эмчлүүлэгч М.А нь эмчлүүлэгч Ү.Н -ийг үл ялих зүйлээр шалтаглан нүүрэн тус газар цохисон, шаардлага тавьсан хамгаалалтын ажилтныг эсэргүүцсэн;

- 2023 оны 11 дүгээр сар эмчлүүлэгч Г тамхи өгөхгүй байна гэх шалтгаанаар гарын гавыг эвдэж хамгаалалтын ажилтан руу халуун цай цацсан.

Сэтгэцийн клиникийн эмнэлэг нь аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр тоноглогдоогүй, хамгаалалтын алба хаагчийн хүрэлцээ, тусгай хэрэгслийн хүртээмж муу зэрэг нь цаашид сөрөг үр дагавар гарч болзошгүй байна.

Түүнчлэн тус сэтгэцийн клиникт 24 цагаар үүрэг гүйцэтгэж буй алба хаагч хаалттай хорих ангийн алба хаагчаас бага нээлттэй, баривчлах байр, ерөнхий газарт ажиллаж буй алба хаагчтай адил цалин хангамж авч байгаад анхаарах шаардлага байна.

Дөрөв. Эмнэлгийн орчин нөхцөлийн хүрээнд:

Тус эмнэлгийн барилга 1983 онд ашиглалтад орж хуучирч муудсан төдийгүй хэд хэдэн удаа хэвийн нөхцөлийг дээшлүүлэх зорилгоор барилга байгууламжийг бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн засварлаж, нэмэлт болон тусгай тоног төхөөрөмж суурилуулах үйл ажиллагаа хийгдэж байсан боловч нэг өвчтөнд оногдох зай талбай дутмаг, агааржуулалтын систем дутагдалтай, эмнэлгийн болон харуул хамгаалалтын ажилтанд эрсдэл учрах, аюулгүй байдлыг хамгаалж чадахааргүй орчин, нөхцөлтэй байна. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиник нь ойролцоогоор 30 хүн хүлээн авч эмчлэх хүчин чадалтай боловч жилд 40-50 орчим этгээдэд эмнэлгийн тусламж үйлчилгээг үзүүлж байна. Түүнчлэн клиникийн байр нь өрөө тасалгааны хүрэлцээ (7 өрөөтэй) багтаамж муугаас эмэгтэй, эрэгтэй, насанд хүрээгүйчүүдээр тусад нь байлгах нөхцөл боломж байхгүй байна.

Мөн эмчлүүлэгчдээс халдварт өвчнөөр өвчилсөн тохиолдолд тусгаарлах боломжгүй бусдадаа тараах эрсдэлтэй байна. Хэдийгээр засвар үйлчилгээ хийгдэж байсан боловч 2023 оны 10 дугаар сарын байдлаар тус клиникийн 2 өвчтөн халдварт өвчин болох сүрьеэгээр өвчилсөн, 2 алба хаагч сүрьеэгийн халдвар авсан зэргээс харахад эмчлүүлэгч болон алба хаагч, эмнэлгийн ажилтны эрүүл, аюулгүй байдал хангагдахгүй байна гэх үндэслэлтэй байна.

Тав. Эмчлүүлэгчийн нийгмийн хамгааллын хүрээнд:

Сэтгэцийн эмгэг судлалын үндэсний төвийн шүүх сэтгэц эмгэг судлалын клиникт эмчлүүлж буй сэтгэцийн эмгэгтэй өвчтөний дийлэнх хувь нь гэр бүл ойр дотнын хүний эсрэг нийгэмд аюултай үйлдэл үйлдсэн байдаг бөгөөд тэд гэр бүлийнхэндээ хаягдсан, харилцаа холбоо тасарсан, эргэлт уулзалт ирдэггүй зэргээс шалтгаалан хувцас болон ахуйн хэрэглээний зүйлээр байнга дутагдалтай байдаг байна.

Энэхүү нөхцөл байдлыг харгалзан СЭМҮТ-ийн нийгмийн ажилтан 2023 онд 38 хүний 6 хүнд иргэний бичиг баримт, 4 хүнд нийгмийн халамжийн үйлчилгээ үзүүлж байсан туршлагатай байна.

Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авагдсан шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын клиникт эмчлүүлэгч нь журамд зааснаар эмнэлгийн захиргаанаас батлагдсан цагийн хуваарийн дагуу дулааны улиралд өдөрт 2 удаа, хүйтний улиралд өдөрт 1 удаа 2 цагаас илүүгүй хугацаагаар хамгаалалтын ажилтан, асрагч нарын хяналтад нар, салхинд гарах эрхтэй боловч өмсөх хувцас, гутал зэргийн гачигдлаас шалтгаалан сэрүүн, хүйтний улиралд нар, салхин гарч чадахгүй нөхцөлд хүрдэг байна.

Шүүхийн шийдвэрээр албадан эмчлүүлсэн этгээдийн сэтгэцийн байдал нь тогтвортой засрал сайжралын байдалд орсон, цаашид уг албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх шаардлагагүй гэсэн шинжээчийн дүгнэлт гарсан ч хууль ёсны асран хамгаалагч харгалзан дэмжигч байхгүй, эсхүл ар гэр, ах дүү нар нь асран хамгаалалтдаа авахаас татгалзсан хүмүүс тус клиникт шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хараа хяналтад байсаар байна.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Эрүүл мэндийн сайдын хамтарсан 2017 оны А-240/А/369 дугаар тушаалаар баталсан Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх, түүнд хяналт тавих журмын 4.8-д “Асран хамгаалах хүнгүй, гэр оронгүй эмчлүүлэгчийг албадан эмчилгээ дууссаны дараа Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв нь холбогдох байгууллагад хүсэлтээ гарган асуудлыг шийдвэрлэж ажиллана” гэж заасан. Гэвч дээрх заалт амьдралд бүрэн хэрэгжихгүй, холбогдох байгууллага, Засаг дарга нар хүсэлтийг хүлээн авч асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэх нь тодорхойгүй байна.

ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

4.1. Дүгнэлт

Монгол Улсын хэмжээнд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд авсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг СЭМҮТ хэрэгжүүлэн ажилладаг. Тус төв Баянзүрх дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулдаг тул тус дүүргийн шүүх эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээдийн албадлагын арга хэмжээг зогсоох, өөрчлөх асуудлыг шийдвэрлэж ирсэн.

Сэтгэцийн хувьд хэрэг хариуцах чадваргүй, сэтгэцийн эмгэг, оюун ухааны хомсдолын улмаас өөрийн үйлдсэн гэмт хэргийн хор уршгийг ухамсарлах чадваргүй хүмүүст Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан журмын дагуу эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэглэдэг.

СЭМҮТ-ийн Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникт энэ албадлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлж ирсэн бөгөөд тус клиник 30 хүн л хүлээн авч эмчлэх боломжтой. Гэтэл энэ оны 6 дугаар сарын судалгаагаар 41 хүн эмчлэгдэж байгаагаас 10 нь эмэгтэй, 31 нь эрэгтэй байна. Өрөө тасалгаа хүрэлцээгүйгээс хоёроос найман хүн нэг өрөөнд байгаа бөгөөд эдгээр хүмүүсийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрх ноцтой зөрчигдөж байгааг дурдсан. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан төрлөөр буюу үйлдсэн гэмт хэргийнх нь ангиллаар эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ёстой байтал өрөө тасалгааны хүрэлцээ муугаас хөнгөн гэмт хэрэг үйлдсэн хүн хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн хүнтэй нэг дор байна.

Түүнчлэн цар тахлаар өвчлөх юм бол клиник дотор тусгаарлан эмчлэх өрөө, тасалгаа байхгүй тул халдвар тархах эрсдэлтэй нөхцөл байдал бүрдсэн. Мөн эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэсэн этгээдийн сэтгэцийн байдал нь тогтвортой, засрал сайжралын байдалд орсон, цаашид уг албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх шаардлагагүй гэсэн шинжээчийн дүгнэлт гарах юм бол хяналт тавьж байгаа прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх уг арга хэмжээг зогсоох асуудлыг шийддэг. Ингэснээр уг этгээдийг асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчдэд шилжүүлэх ёстой. Гэтэл хууль ёсны асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчгүй эсвэл эцэг эх, төрөл садан нь санаачилгаараа энэ хүнийг асран хамгаалалтдаа авахаас татгалзсан тохиолдолд албадлагын арга хэмжээг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж байна. Мөн шүүхээс тогтоосон хугацаа нь дууссан байхад эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ үргэлжилдэг тохиолдол ч байгаа. Үүний улмаас хүний халдашгүй, чөлөөтэй байх эрх зөрчигдөхөд хүрдэг. Тухайлбал, 2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар дээрх шалтгаантай 16 хүн байна. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Эрүүл мэндийн сайдын 2017 оны А240/А369 хамтарсан тушаалаар баталсан “Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх, түүнд хяналт тавих” журмын 4.8-д “Асран хамгаалах хүнгүй, гэр оронгүй эмчлүүлэгчийг албадан эмчилгээ дууссаны дараа СЭМҮТ нь холбогдох байгууллагад хүсэлтээ гарган асуудлыг шийдвэрлэж ажиллана” гэж заасан ч энэ зохицуулалтыг ямар байгууллага хүлээн авч шийдвэрлэх нь тодорхойгүй байгааг тодруулах шаардлагатай. Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөлийг хангахуйц, мөн үйлдсэн гэмт хэргийн ангиллаар буюу шүүхээс тогтоосон энгийн болон тусгай төрлөөр эмчлэгдэх

боломжтой байртай болгох асуудлыг шийдвэрлэх нь зүйтэй. Мөн сэтгэцийн эмгэгтэй хүн өөртөө болон бусдын амь нас, эрүүл мэнд, нийгэмд аюултай үйлдэл хийх өндөр эрсдэлтэй байдаг тул асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчгүй эсхүл асран хамгаалалтдаа авахаас татгалзсан, бие даан амьдрах чадваргүй сэтгэцийн эмгэгтэй хүнийг амьдралын туршид нь байрлуулан эмчлэх эсвэл сувилах, сэргээн засах эмчилгээ үзүүлдэг улсын асрамжийн газар байгуулах шаардлагатай байна.

Түүнчлэн эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх үндэслэл, журмыг холбогдох хуулиар зохицуулсан боловч шүүхийн практикт тухайн зохицуулалтыг хэрэглэхэд хүндрэл учирч байна. Тухайлбал, эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх эмнэлгийн дэглэм, хугацааг тодорхой заагаагүй. Уг арга хэмжээг авсан үндэслэл арилаагүй эсхүл сунгах тохиолдолд хэрхэн шийдвэрлэх, мөн Зөрчлийн тухай хуульд заасан арга хэмжээг хэрхэн хэрэгжүүлэх нь тодорхойгүй байна. Судалгааны явцад сэтгэцийн эмгэгтэй хүн хэзээ эрүүл болох, эмчлэгдэхийг урьдчилан шууд тогтоох боломжгүй талаар гадаад, дотоодын эрдэмтэн, судлаачид дурдсан байдаг. Тиймээс эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх асуудлыг зохих хууль тогтоомжид тусгах нь зүйтэй гэж үзлээ.

4.2. Санал-зөвлөмж

Гэмт хэрэг үйлдсэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд оногдуулсан эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний хэрэгжилтэд дүн шинжилгээний хүрээнд тухайн асуудлыг боловсронгуй болгох хүрээнд дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Шүүхээс эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний хугацааг тогтоох явцад шинжээчийн дүгнэлтээс гадна эмчлэгч эмчийн саналыг харгалздаг тогтолцоонд шилжих

2. Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний “дэглэм” гэдгийг нэр мөр ойлгох хүрээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд нарийвчлан тусгах

3. Эмчилгээний хугацаа дууссан боловч ар гэрээс нь авахаас татгалзсан өвчтөнийг асран хамгаалах байгууллагыг тогтоох асуудлыг хуульчлах

4. Эмчилгээний байгууллагын бүтэц, тогтолцоонд анхааран аюулгүй байдлын болон эмчилгээний шаардлагыг хангасан барилга, байгууламжийг бий болгох

5. Өвчтөнд үзүүлэх халамжийн үйлчилгээнд төр, төрийн бус байгууллага, иргэдийн оролцоог хангах

6. Алба хаагчийн ажиллах орчин нөхцөлийг хангах зэрэг болно.

ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ

Нэг. Хууль тогтоомж

1. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хууль;
2. Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль;
3. Тамхины хяналтын тухай хууль ;
4. Согтуурах, мансуурах донтой хүнийг захиргааны журмаар албадан эмчлэх тухай хууль;
5. Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хууль;
6. Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль;
7. Эрүүгийн хууль”;
8. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль;
9. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль

Хоёр.Ном, сурах бичиг, гарын авлага

1. Эрдэнэбаяр, Л. Сэтгэц судлал. Уб., 2012.
2. Хишигсүрэн, З. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн төрөлжсөн сувилахуй. Уб., 2016.
3. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв. Статистик үзүүлэлт. Уб.,2018-2022.
4. Одонтуул Н. Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээний эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилт. докторын зэрэг горилсон бүтээл. Уб., 2023.
5. Бямбасүрэн, С., Доржжадамба, Ш. нар. Шүүхийн сэтгэц гэм судлал. Уб., 1990.
6. Орёл, Н., Доржханд, Г. нар. Шүүхийн сэтгэц эмгэг судлалын хичээлийн материал. 1-р цуврал.Уб., 2006.
7. Ю.А Александровский орчуулагч Ганчулуун, О. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ. Уб., 2014.
8. Улсын Дээд Шүүх, Хайнс-Зайделийн сан. Эрүүгийн эрх зүй-2013. Уб., 2013.
9. ДХИС. Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал. Уб.,2021.

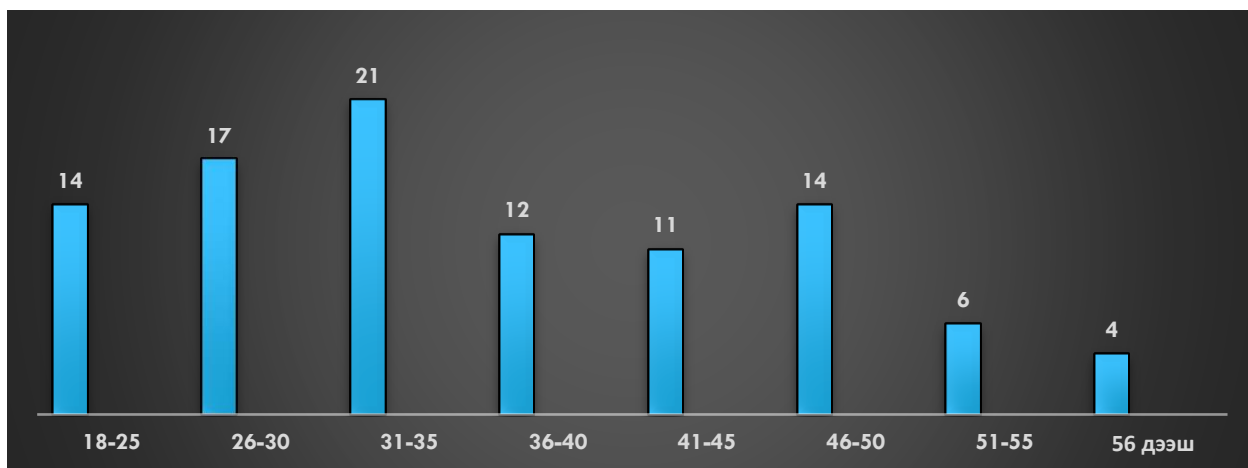
ХАВСРАЛТ

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас гаргасан сэтгэцийн эрүүл мэндийн өвчний жагсаалт, ангиллаар / F00-F99/ эмчлүүлж буй албадан эмчилгээ хийлгэж буй иргэдийн тоо.

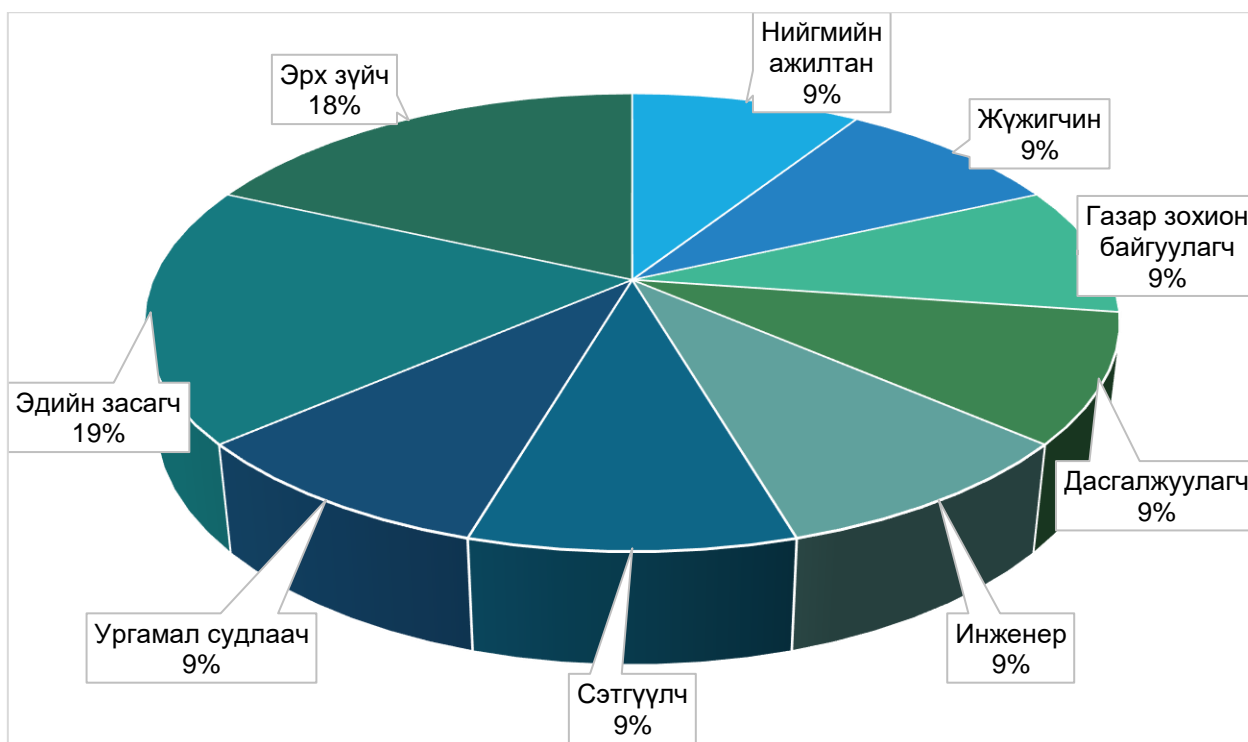
д/д	Сэтгэцийн онош, ангилал	Эмчлүүлж буй хүний тоо	Өвчний олон улсын ангиллын V дугаар бүлэгт заагдсан өвчний тодорхойлолтууд /ICD-10/
1	F71.0	7	Оюуны хүндэвтэр хомсдол ба зан төрхийн хямралгүй буюу бага хямралтай.
2	F07.8	15	Тархины өвчин, гэмтэл, үйл ажиллагааны хямралын шалтгаант бие хүний ба зан төрхийн бусад органик эмгэг /тархины баруун тал бөмбөлгийн органик сэтгэл цочирдлын эмгэг/
3	F06.2	4	Органик дэмийрлийн /шизофрени төст/ эмгэг. Эмнэл зүйд нь тогтмол буюу дахин давтагдах дэмийрлүүд зонхилон илэрдэг эмгэг. Дэмийрэл нь хий үзэгдэлтэй хавсарч болно.
4	F71.1	8	Оюуны хүндэвтэр хомсдол
5	F22.0	1	Дэмийрэх эмгэг
6	F06.3	3	Сэтгэл санааны /цочирдлын/ органик эмгэг. Сэтгэл санааны хямралаар илэрдэг эмгэг бөгөөд ихэвчлэн идэвх сонирхол ерөнхийдөө өөрчлөгдөн, сэтгэл гутрах буюу хөөрөх байдал дагалдана.
7	F20.0	8	Шизофрени
8	F	1	Альцхаймерын өвчний тэнэгрэл
9	F20.6	7	Шизофрени энгийн хэлбэр
10	F21.0	2	Шизофренийн хэв шинжит эмгэг
11	F70.1	6	Анхаарал буюу эмчилгээ шаардаж буй зан төрхийн үлэмж хямрал
12	F10.5	11	Архины шалтгаант сэтгэцийн болон зан төрхийн эмгэг
13	F20.8	4	Бусад шизофрени /сенестопати, солиорол/
14	F01.08	1	Бусад судасны өвчний үеийн тэнэгрэл.
15	F07.2	1	Тархины доргилтын дараах хам шинж. Тархины үлэмж хүнд бэртлийн улмаас ухаан алдсаны дараа илэрдэг хам шинж бөгөөд үүнд ой сулрах, нойргүйдэх, сэтгэл хөөрөл, стресс зэрэг олон шинж тэмдэг багтана.
16	F25.2	8	Шизоаффектив эмгэгийн холимог хэлбэр /Үечилсэн шизофрени, сэтгэл цочирдлын холимог солиорол/
17	F60.3	2	Бие хүний сэтгэлийн хөдөлгөөн тогтворгүй болох эмгэг /гарах хор уршгийг тооцохгүй гэнэтийн үйлдэл хийх хандлагаар илэрдэг бие хүний эмгэг/.
18	F30.1	1	Солиорох шинж тэмдэггүй сэтгэл хөөрөл /Өвчтөний сэтгэл санаа бодит амьдрал ахуйгаас нь үл хамааран өөдрөг байж, сэтгэл амарлингуй байхаас бараг жолоогүй сэтгэл хөөрөх хүртэл хэлбэлзэж болно. Нийгмийн хэвийн хорио цээрээ алдах нь зан төрхөд нөлөөлж, учир утгагүй тэнэг зоригтой болно./
19	F10.4	1	Архины шалтгаант сэтгэцийн болон зан төрхийн эмгэгүүд

20	F31.6	1	Холимог шинж бүхий хоёр туйлт сэтгэл цочирдлын эмгэг /Урьд өмнө нь хөнгөн сэтгэл хөөрөл, гутрал, цочирдох байдал батлагдсан шинж тэмдгүүд түргэн ээлжлэн солигдох байдалд байна/.
21	F70.0	3	Оюуны хөнгөн хомсдол
22	F24.0	1	Нөлөөтөн дэмийрэх эмгэг /сэтгэлийн нягт холбоотой хоёр буюу түүнээс олон хүн нэг нь нөгөөдөө нөлөөлөх замаар үүсдэг дэмийрэх эмгэг юм./
23	F60.4	1	Бие хүний истерийн эмгэг /Энэ нь өнгөц, тогтворгүй, жүжиглэсэн байдал, маяглах, сэтгэлийн хөдөлгөөнөө хэтрүүлэн илэрхийлэх зэрэг анхаарлын төвд байхыг шаардах байдлаар илэрдэг бие хүний эмгэг юм/.
24	F20.5	3	Үлдэц шизофрени /шизофрени өвчний архаг үе шат бөгөөд өвчин эхнээсээ эцсийн үе шат хүртлээ илэрхий даамжрахын сацуу заавал эргэлт буцалтгүй байх албагүй ч удаан хугацаагаар сөрөг шинж тэмдгүүд илэрнэ.
25	F43.2	1	Дасан зохицохын эмгэг /Амьдралын нөхцөл байдлын томоохон өөрчлөлт буюу сэтгэлийн дарамт үүсгэсэн нөхцөл байдалд дасан зохицох явцад үүсэж, нийгэмд гүйцэтгэх үүргээ биелүүлэхэд бэрхшээл учруулдаг бие хүний сэтгэлийн хямрал зовнил/.

Эмчлүүлэгчдийн насны судалгаа:

Эмчлүүлэгчдийн мэргэжлийн судалгаа:

Эмчлүүлэгчдийн боловсролын судалгаа:

